

Імплементация принципів відкритої науки в законодавство України: європейський досвід та національні особливості

Дмитро Валентинович Лученко*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

*e-mail: d.v.luchenko@nlu.edu.ua

Тетяна Андріївна Цувіна

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

Богдан Петрович Карнаух

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

Наталія Юліївна Філатова-Білоус

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

Андрій Миколайович Євков

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

Інеса Анатоліївна Шуміло

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

Анотація

В умовах європейської інтеграції України та активного реформування наукової сфери впровадження принципів відкритої науки набуває особливої актуальності для вітчизняної академічної спільноти. Метою цієї роботи є аналіз законодавства ЄС та України у сфері забезпечення відкритого доступу до наукової інформації та дослідницької інфраструктури, а також висвітлення шляхів удосконалення захисту авторських прав та системи оцінювання якості наукової діяльності в аспекті відкритої науки. У ході дослідження автори використали комплексний підхід, поєднуючи загальнонаукові методи аналізу та синтезу, порівняння та історичного аналізу із спеціальними методами юридичної науки – доктринальним, прогнозування та моделювання, здійснили багатопланове дослідження і обґрунтували висновки щодо

необхідності оновлення й удосконалення чинного законодавства. У першому розділі статті висвітлено питання правового забезпечення відкритого доступу до науково-технічної інформації, обґрунтовано необхідність запровадження до законодавства нових понять: «відкритий доступ до науково-технічної інформації», «публічне фінансування наукового дослідження», «дослідницькі дані», «метадані» та ін. Другий розділ присвячено питанням захисту авторських прав у контексті відкритої науки, запропоновані зміни до законодавства України у сферах відкритого доступу до наукових публікацій, глибокого аналізу тексту та даних, врегулювання «сирітських» творів та права вторинної публікації. У третьому розділі аналізується відповідність законодавства України принципам відкритої науки в оцінюванні і стимулюванні наукових досліджень та пропонується прийняття нової методики атестації наукових установ, яка має втілити виважений баланс між кількісним і змістовим (якісним) оцінюванням наукових досліджень. Четвертий розділ статті присвячено аналізу політики та законодавства ЄС щодо відкритого доступу до дослідницької інфраструктури та пропозиціям оновлення термінології чинного законодавства України, запровадивши нові поняття «відкритий доступ до дослідницької інфраструктури», «реєстр дослідницької інфраструктури» та ін. В останньому розділі аналізується положення законопроекту щодо академічної доброчесності в аспекті політики відкритої науки, містяться пропозиції щодо вдосконалення окремих правових норм.

Ключові слова: відкрита наука; відкритий доступ до наукових публікацій; дослідницькі дані; метадані; «сирітські» твори; право вторинної публікації; відкритий доступ до дослідницької інфраструктури.

Implementing Open Science Principles in Ukrainian Legislation: European Experiences and National Specificities

Dmytro V. Luchenko*

*Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine*

*e-mail: d.v.luchenko@nlu.edu.ua

Tetiana A. Tsvina

*Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine*

Bohdan P. Karnaukh

*Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine*

Nataliia Yu. Filatova-Belous

*Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine*

Andrii M. Yevkov

Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

Inesa A. Shumilo

Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

Abstract

In the context of Ukraine's European integration and ongoing scientific sector reform, implementing Open Science principles has become increasingly relevant for the national academic community. This paper analyzes EU and Ukrainian legislation regarding open access to scientific and technical information and research infrastructure, while also proposing ways to improve the quality assessment system for scientific and technical activities. The authors employ a comprehensive methodology, combining general scientific methods (analysis, synthesis, comparison, and historical analysis) with specialized legal research methods (doctrinal analysis, forecasting, and modeling) to conduct a multifaceted study and support their conclusions on the need for legislative updates. The first section examines the legal framework supporting open access to scientific and technical information, arguing for the introduction of new legislative concepts including "open access to scientific and technical information", "public funding of scientific research", "research data", "metadata". The second section addresses copyright protection within the open science context, proposing amendments to Ukrainian legislation regarding open access to scientific publications, in-depth text and data analysis, regulation of orphan works, and the right of secondary publication. The third section evaluates the alignment of Ukrainian legislation with open science principles in research assessment and incentivization, recommending a new certification methodology for scientific institutions that balances quantitative metrics with substantive qualitative assessment. The fourth section examines EU policy and legislation on open access to research infrastructure, proposing updates to Ukrainian legislative terminology by introducing concepts such as "open access to research infrastructure" and "research infrastructure register". The final section analyzes the academic integrity draft law from an Open Science policy perspective, offering recommendations for improving specific legal provisions.

Keywords: open science; open access to scientific publications; research data; metadata; orphan works; right of secondary publication; open access to research infrastructure.

Вступ

Політика відкритої науки, попри свої глибокі історичні корені у традиціях наукової комунікації та співробітництва, сьогодні постає як революційний напрям трансформації дослідницької діяльності. Хоча принципи прозорості та доступності наукового знання завжди були невід'ємною частиною академічного етосу, сучасна концепція відкритої науки викликає неоднозначну реакцію у світовій академічній спільноті. З одного боку, дослідники визнають потенціал відкритої науки у прискоренні наукового прогресу, демокра-

тизації знань та підвищенні ефективності досліджень. З іншого – існують обґрунтовані застереження щодо захисту інтелектуальної власності, забезпечення якості досліджень та збереження конкурентних переваг. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання формування збалансованої нормативно-правової бази, яка б ураховувала як інтереси окремих науковців та інституцій, так і загальносуспільну користь від відкритого доступу до наукових здобутків.

Реалізація політики відкритої науки в Україні стикається з безпрецедентними викликами, що постали перед національною академічною спільнотою внаслідок військової агресії РФ. Через щоденні обстріли території України знищується дослідницька інфраструктура, відбувається вимушена міграція науковців за кордон, розриваються зв'язки усталених дослідницьких колективів, існує реальна загроза незворотної втрати наукового потенціалу [1]. У цьому контексті політика відкритої науки набуває додаткового стратегічного значення, адже вона сприяє збереженню наукового доробку шляхом розподіленого зберігання даних, підтримці наукової діяльності та інтеграції українських науковців до міжнародних проєктів і надання доступу до світових наукових ресурсів та проведення досліджень на базі закордонних установ.

Одним із засобів, спрямованих на післявоєнне відновлення дослідницької діяльності та пріоритизацію відкритої науки в Україні є проєкт «Відкрита наука для української системи вищої освіти» (Open4UA), який реалізується в межах Програми Erasmus+ щодо розбудови потенціалу у сфері вищої освіти [2]. До проєкту залучено п'ять українських університетів, Міністерство освіти і науки України, Національний фонд досліджень України, представники громадянського суспільства, а також освітяни і науковці з університетів Бельгії, Нідерландів та Словенії. Серед завдань консорціуму – проведення порівняльного аналізу чинного законодавства Європейського Союзу та України щодо запровадження політики відкритої науки, а також розробка відповідного законопроекту. Виконуючи ці завдання, група науковців Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого здійснила не лише аналіз внутрішнього законодавства України та іноземних держав, а й дослідила теоретичні підходи до правового регулювання суспільних відносин у сфері наукових досліджень.

Перші кроки на шляху розуміння науки як регульованого, професійного виду діяльності були зроблені британським науковцем Дереком де Солла Прайсом (*Derek de Sollf Price*), на думку якого, після Другої світової війни «мала наука» перетворюється на «велику науку», для якої характерні масо-

вість професії науковця, управління та об'ємне фінансування з боку держави й великого капіталу, часткова втрата автономії й дедалі зростаюча залежність від джерел фінансування [3]. У цей же час виникає наукознавство як низка напрямів досліджень науки, серед яких виокремлюють шість основних: логіко-гносеологічне, історичне, соціологічне, економічне, психологічне та наукометричне.

Особливий внесок у розуміння концепції відкритої науки зробив професор Колумбійського університету Роберт К. Мертон, автор терміна «етос науки» як сукупності чотирьох імперативів: комуналізму, універсалізму, незацікавленості та організованого скептицизму (CUDOS) [4]. Саме принцип комуналізму лежить в основі сучасної ідеї відкритої науки, який Р. Мертон розглядає як загальну доступність результатів науки – вони мають бути суспільним надбанням, публікуватися в повному обсязі якомога швидше, адже знання виробляються не індивідами, а спільнотою, окремий науковець залежить від інтелектуального спадку дисциплінарної спільноти. Універсалізм розглядається автором як оцінка наукових результатів на позаперсональному рівні, без упереджень щодо особистості дослідника, його раси, статі, належності до певної наукової школи тощо. Нормою наукового етосу також має бути незацікавленість (безкорисливість), тобто результати досліджень мають бути позбавлені впливу ненаукових інтересів (релігійних, політичних, економічних та ін.). Організований скептицизм передбачає критичність, кожен науковець має бути найжорсткішим критиком самого себе. Пізніше формула CUDOS була доповнена іншими нормами, такими як раціональність, емоційна нейтральність, оригінальність, але традиційно саме перші чотири норми етосу науки вважаються класичними та найширше визнаються.

Сьогодні правові виклики, пов'язані з впровадженням відкритої науки в Європейському Союзі та інших країнах світу, особливо в контексті інтелектуальної власності, відкритого доступу та захисту даних, є предметом дослідження багатьох науковців. Метою цієї роботи є аналіз законодавства ЄС та України у сфері забезпечення відкритого доступу до наукової та науково-технічної інформації і дослідницької інфраструктури, а також висвітлення шляхів удосконалення системи оцінювання якості наукової та науково-технічної діяльності. Також завданням авторів є поширення результатів проєкту Open4UA та залучення до дискусії академічної спільноти.

Огляд літератури

Дослідженням правових аспектів політики відкритої науки займаються фахівці багатьох іноземних університетів та експерти численних міжна-

родних урядових і неурядових організацій. Насамперед слід відзначити роботи американського філософа права, директора проекту відкритого доступу у Гарвардському університеті професора Пітера Сюбера (*Peter Suber*), які сформувавши міжнародні дискусії щодо адаптації права інтелектуальної власності для підтримки відкритої науки [5]. Значно вплинули на формування правових засобів підтримки відкритої науки роботи Майкла Керролла (*Michael Carroll*), члена ради засновників Creative Commons, який багато пише про правові механізми сприяння відкритому доступу, зокрема через моделі ліцензування [6]. В. Ліптон (*Vera J. Lipton*) вивчає правові виклики, пов'язані з впровадженням відкритої науки в Європейському Союзі, особливо в контексті інтелектуальної власності, відкритого доступу та захисту даних. Її роботи фокусуються на інтеграції політики відкритої науки в національні та європейські правові системи [7]. Видатною постаттю руху за відкриту науку є канадський професор Жан-Клод Гедон (*Jean-Claude Guédon*), який критикує традиційні видавничі моделі та виступає за правові реформи, які сприяють відкритому доступу та зменшують бар'єри для академічних публікацій [8]. У ході дослідження автори також зверталися до серії робіт П. Уліра (*Paul Uhlir*), сфокусованих на правових засадах ефективного обміну даними у правових дослідженнях та розробці рекомендацій щодо політики відкритої науки і дослідницької інфраструктури [9]. Важливі аспекти правового регулювання політики відкритої науки досліджує американська професорка В. Стодден (*Victoria Stodden*), зокрема, це правові питання, пов'язані з відтворюваністю наукових досліджень та відкритими даними [10].

Важливими літературними джерелами також є колективні монографії, в яких комплексно висвітлюються проблеми втілення політики відкритої науки. Однією з таких книг є «Радикальні рішення та відкрита наука: відкритий підхід до розвитку вищої освіти» за редакцією іспанського науковця Д. Бургоса (*Daniel Burgos*). У монографії розкриваються поняття відкритого доступу, відкритих технологій, відкритих даних, відкритих результатів досліджень, відкритого ліцензування, відкритої акредитації та сертифікації, відкритих освітніх ресурсів. Усі ці ключові теми розглядаються експертами, які представляють сучасний стан речей та майбутні кроки на шляху до корисної та ефективної імплементації [11].

Проблеми реалізації політики відкритої науки активно обговорюються і в українському академічному середовищі переважно крізь призму наукознавства, бібліотекознавства та соціології, але фундаментальних правових досліджень у цій сфері бракує. Найбільшу увагу юристів привертають проблеми захисту авторських прав, зокрема, провідні науковці у сфері

інтелектуальної власності Ю. Капиця, О. Орлюк, К. Шахбазян присвятили декілька робіт питанням охорони прав інтелектуальної власності, захисту конфіденційної інформації в умовах відкритої науки в Європейському Союзі та Україні [12; 13]. Окремі правові питання реалізації державної політики відкритої науки висвітлювалися у роботах Ю. Носенко, А. Сухіх, А. Василенко та інших авторів [14; 15]. Потужний внесок у комплексне дослідження цієї проблематики роблять експерти міжнародних освітніх проєктів О. Березко [16], І. Кучма [17], фокусуючись на розробці пропозицій реформування законодавства та інституційних підходів щодо впровадження політики відкритої науки і оцінювання результатів наукових досліджень. Указані дослідники суттєво вплинули на розробку та впровадження правових аспектів у контексті політики відкритої науки. Їхні праці широко цитуються і продовжують формувати дискусії про те, як правові системи можуть адаптуватися для підтримки принципів відкритої науки.

Матеріали та методи

Основною емпіричною базою цього дослідження стали рекомендації міжурядових організацій щодо впровадження концепції відкритої науки в національну політику держав – членів ООН, законодавчі акти Європейського Союзу та країн-членів, аналітичні доповіді міжнародних неурядових організацій, чинне законодавство та проєкти нормативних актів України. Серед міжнародних актів особливе значення мають Рекомендації щодо відкритої науки, затверджені 15.11.2021 р. на 41-й Генеральній конференції ЮНЕСКО, Сан-Франциська декларація про оцінку наукових досліджень (*The Declaration on Research Assessment – DORA*) 2012 р., принципи *FAIR* для дослідницьких даних 2016 р., Берлінська декларація про відкритий доступ до наукових та гуманітарних знань від 22.10.2003 р. Основними актами ЄС, що аналізувалися у статті, є: Рекомендації Ради ЄС 2021/2122 від 26.11.2021 р. щодо Пакту про Дослідження та інновації у Європі, Регламент ЄС № 1290/2013 про правила участі в програмі «Горизонт 2020» від 11.12.2013 р., Директива 2019/1024 Європейського Парламенту і Ради про відкриті дані і повторне використання інформації публічного сектору від 20.07.2019 р., Висновки Ради ЄС щодо переходу і до системи відкритої науки від 27.05.2016 р., Європейська хартія доступу до дослідницьких інфраструктур: принципи та керівництво для доступу та пов'язаних з ними послуг 2016 р., Стратегічний план впровадження Європейської хмари відкритої науки від 14.03.2018 р. та чимало інших.

Ретельно досліджувалося національне законодавство, зокрема Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 р. № 3322-XII, Закон

України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 р. №1977-ХІІ, Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. № 2811-ІХ та інші акти національного законодавства. Особлива увага також була приділена аналізу проєкту Закону «Про внесення змін до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених» № 10218 від 06.11.2023 р.

При написанні статті були використані загальнофілософські та загальнонаукові методи дослідження. А саме: аналізувалися окремі правові елементи політики відкритої науки, такі як відкритий доступ до публікацій та дослідницьких даних, дослідницька інфраструктура, оцінювання наукових досліджень та ін. Результати аналізу об'єднувалися для формування цілісного уявлення про правові аспекти відкритої науки. Методи індукції та дедукції дозволили зібрати емпіричні дані (аналіз міжнародного досвіду, національних політик тощо), зробити узагальнення тенденцій правового регулювання відкритої науки та перевірити гіпотези й теоретичні положення на основі вже чинних правових норм та практик. Автори широко використовували порівняльний метод для аналізу відмінностей у регулюванні відкритого доступу та захисту авторського права в ЄС, окремих країнах – членах ЄС та в Україні, що дало змогу виявити найкращі практики і можливості імплементції цих підходів у національне законодавство. Для дослідження еволюції концепцій відкритого доступу та відкритої науки використовувався історичний метод, який дозволив краще оцінити правові виклики та потребу у зміні законодавства.

Автори також застосовували спеціальні методи. Для аналізу нормативно-правових актів на їх відповідність принципам відкритої науки та законодавству ЄС застосовувалися догматичний метод і метод правової інтерпретації. Метод прогнозування дав змогу оцінити можливі наслідки впровадження нових законодавчих ініціатив для академічної спільноти та законодавства України. Для розробки оптимальної моделі правового регулювання відкритої науки з урахуванням кращих європейських практик та специфіки національного правопорядку був використаний метод правового моделювання.

Так, при написанні цієї роботи використаний комплексний підхід, поєднуючи загальнонаукові, загальнофілософські та спеціальні методи, автори спробували здійснити багатопланове дослідження й обґрунтувати висновки щодо необхідності оновлення та вдосконалення чинного законодавства.

Результати та обговорення

Забезпечення відкритого доступу до науково-технічної інформації

Питання відкритого доступу до науково-технічної інформації є одним з основ концепції відкритої науки. Саме це питання визначено як ключове в низці міжнародних і регіональних нормативних та рекомендаційних документів щодо відкритої науки. Забезпечення відкритого доступу стосується насамперед тієї науково-технічної інформації, збирання та отримання якої було профінансовано за рахунок бюджетних коштів. В основу забезпечення відкритого доступу покладено дві провідні ідеї. Перша полягає в тому, що наукові дослідження, які проводяться за рахунок бюджетних коштів, фактично фінансуються платниками податків, тобто потенційно всіма членами суспільства. Тому несправедливо змушувати платників податків знову платити за одержання доступу до тих даних і результатів, отримання яких і так було ними профінансовано. Друга ідея полягає в тому, що наука повинна повернутися до кооперативного, а не конкурентного процесу, а дослідники мають користуватися тими перевагами, які приносять цифровізація та Інтернет.

Рекомендації ЮНЕСКО щодо відкритої науки 2021 р. визначають мету, предмет, принципи й цінності концепції відкритої науки, виводячи також перелік рекомендацій державам-членам щодо тих дій, які слід здійснити для втілення цієї концепції в життя. Зокрема, згідно з підп. б п. (1) Розділу IV Рекомендацій держави – члени ЮНЕСКО повинні забезпечити, щоб дані й результати, отримані при реалізації досліджень, що фінансуються з публічних фондів, були у відкритому доступі, тобто надавалися всім зацікавленим особам невідкладно, безкоштовно і незалежно від їх місцезнаходження, національності, раси, віку, статі, доходу, соціально-економічних обставин, кар'єри, мови, віросповідання тощо [18].

Значна увага питанню відкритого доступу приділяється і в рамках Європейського Союзу, питання відкритості науково-технічної інформації є одним із ключових. Згідно з Директивою 2019/1024 Європейського Парламенту і Ради від 20.07.2019 р. про відкриті дані і повторне використання інформації публічного сектору держави – члени ЄС зобов'язані забезпечити доступність даних, отриманих у результаті наукових досліджень, шляхом розробки національних політик, спрямованих на забезпечення відкритого доступу до таких даних, що фінансуються державою («політика відкритого доступу»), а також можливості повторного використання таких даних, зокрема з комерційною метою (ст. 10) [19]. Забезпечення відкритого доступу до дослідницьких даних та наукових результатів є одним із ключових обов'язків у рамках

програми *Horizon Europe* – ключової грантової програми, покликаної підтримувати дослідження й інновації в ЄС. Україна бере участь як асоційована країна у всіх частинах Рамкової програми «Горизонт Європа» в найсучасніших версіях та завдяки фінансовому внеску до Європейського інституту інновацій та технологій згідно з Угодою між Україною і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021–2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» [20].

Відкритий доступ до дослідницьких даних та наукових результатів у концепції відкритої науки базується на таких засадах:

– доступ має бути настільки відкритим, наскільки це можливо, і настільки закритим, наскільки це необхідно, – доступ до науково-технічної інформації може бути обмеженим у виняткових випадках, зокрема, якщо відкритий доступ суперечить законодавству про захист персональних даних, порушує права інтелектуальної власності третіх осіб, суперечить публічним інтересам держави (зокрема, забезпеченню її безпеки тощо);

– дані, отримані в ході і в результаті досліджень, та наукові результати, які розміщуються в цифровій формі, мають супроводжуватися метаданими – даними, які характеризують, пояснюють або класифікують дослідницькі дані та наукові результати (наприклад, дані про дату створення дослідницьких даних, про їх автора тощо);

– дані, отримані в ході і в результаті досліджень, та метадані до них мають відповідати принципам FAIR – ці дані мають бути такими, які можна знайти (*findable*), умови доступу до них мають бути чіткими і зрозумілими (*accessible*), викладатися мовою і у форматі, який широко використовується в практиці (*interoperable*) та бути здатними до повторного використання (*reusable*);

– наукові результати та дані, отримані в ході і в результаті досліджень, повинні розміщуватися в надійних електронних репозитаріях, щоб унеможливити їх зникнення або стирання через сплив строку їх зберігання в первинних джерелах розміщення (наприклад, на Інтернет-сторінках журналів), кібератаки тощо.

В Україні вже було зроблено певні кроки в напрямі забезпечення відкритого доступу до науково-технічної інформації та наукових результатів. Згідно з Національним планом щодо відкритої науки, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 р. № 892-р, забезпечення відкритого доступу до наукових результатів та науково-технічної інформації

є першим й одним із основних напрямів реалізації відкритої науки в Україні [21]. Певні положення, здатні забезпечити впровадження відкритого доступу до наукових результатів та науково-технічної інформації, вже містяться в національному законодавстві. Зокрема, в Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначено, що одним із принципів державного управління та регулювання в сфері наукової діяльності є принцип свободи поширення відкритої науково-технічної інформації, а також принцип відкритості для міжнародного науково-технічного співробітництва, забезпечення інтеграції української науки у світовий науковий та Європейський дослідницький простір із забезпеченням захисту інтересів національної безпеки (пп. 7 та 8 ч. 1 ст. 46) [22]; у Законі України «Про науково-технічну інформацію» визначено *право на відкриту науково-технічну інформацію*, яке передбачає можливість вільного її одержання, зберігання, використання і поширення під час здійснення наукової, науково-дослідної, виробничої, громадської та іншої діяльності, що не забороняється чинним законодавством (ч. 1 ст. 5) [23]. У підзаконних нормативних актах передбачено створення і функціонування Національного репозитарію академічних текстів (Постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 р. № 541), в якому накопичуються, зберігаються і систематизуються академічні тексти [24], а також Національної електронної науково-інформаційної системи (Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 р. № 1067), в якій зберігаються й верифікуються дані у сфері наукової і науково-технічної діяльності [25].

Важливі положення щодо забезпечення відкритого доступу до наукової інформації передбачено проектом Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених» № 10218 від 06.11.2023 р. (далі – Законопроект № 10218) [26]. Зокрема, цей Законопроект впроваджує поняття і визначення «дослідницьких даних», «метаданих», «оптимізованих дослідницьких даних (FAIR-даних)», «принципів належного управління дослідницькими даними (принципи FAIR)», які є важливими для формування нормативних положень щодо забезпечення відкритого доступу.

Водночас у чинному законодавстві відсутні норми, які безпосередньо визначають: а) поняття відкритого доступу до науково-технічної інформації; б) види й обсяг науково-технічної інформації, до якої має забезпечуватися відкритий доступ; в) умови, за яких до науково-технічної інформації має надаватися відкритий доступ; г) випадки, в яких до науково-технічної інформації відкритий доступ може не надаватися попри те, що така інформація й результати отримані внаслідок реалізації наукових проєктів, профінансованих за рахунок бюджету; д) вимоги до змісту й форми розміщення науко-

во-технічної інформації, а також метаданих, що їх супроводжують; е) вимоги щодо розміщення науково-технічної інформації у державних базах даних з метою забезпечення їх довговічного й безпечного зберігання. Законопроект № 10218 цих норм також не запроваджує, а, як уже було зазначено, лише запроваджує термінологічний апарат під майбутнє законодавче вирішення окреслених питань.

Вбачається, що для забезпечення відкритого доступу до науково-технічної інформації необхідним є доповнення низки законів, які регулюють питання наукової діяльності, новими положеннями, а також внесення точкових змін до чинних їх норм.

У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» доцільно запровадити нові поняття, необхідні для коректного регулювання питань відкритого доступу, внести зміни до тих норм, які стосуються мети й принципів державної політики у сфері наукової діяльності, а також врегулювати інші засадничі питання, що стосуються відкритого доступу. Зокрема, важливо доповнити статтю 1 такими поняттями:

- «відкритий доступ до науково-технічної інформації» – безоплатний доступ суб'єктів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, а також суб'єктів відносин у сфері науково-технічної інформації до науково-технічної інформації;
- «публічне фінансування наукового дослідження» – надання коштів та/або майна для забезпечення проведення наукового дослідження за рахунок державного бюджету (в тому числі коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного та освітнього співробітництва).

Більш детальні положення щодо забезпечення відкритого доступу мають бути закріплені в Законі України «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 р. № 3322-ХІІ. Насамперед цей Закон слід доповнити визначеннями основних понять, що стосуються забезпечення відкритого доступу. Зокрема, статтю 1 цього Закону слід доповнити поняттями:

- «репозитарій» – розподілена електронна база даних, призначена для зберігання і систематизації науково-технічної інформації з метою унеможливлення втрати цієї інформації;
- «довірений репозитарій» – загальнодержавний репозитарій, який забезпечує його авторизованим користувачам доступ до розміщеної в ньому науково-технічної інформації, і визначається центральним органом державної виконавчої влади, який здійснює управління у сфері науково-технічної інформації;

- «дослідницькі дані» – дані в електронній формі, відмінні від наукових публікацій, зібрані та/або одержані в процесі здійснення наукових досліджень, які слугують первинним джерелом для наукового аналізу та використовуються як підтвердження здійснення наукової діяльності або отримання наукових результатів;
- «метадані» – структуровані дані (що можуть включати інформацію про автора, назву, предметну сферу, методологію, анотацію, ключові слова, бібліографічні дані та інші релевантні характеристики наукового дослідження та/або наукового результату), що описують, роз'яснюють, дають змогу ідентифікувати, спрощують використання та управління набором даних;
- «принципи FAIR» – принципи, що передбачають забезпечення багатозаповненого використання дослідницьких даних та метаданих, їх доступність, здатність до взаємодії з різними типами даних (інтероперабельність) та здійснення оперативного пошуку необхідної інформації.

Крім того, на нашу думку, слід змінити підхід до визначення поняття «науково-технічна інформація», яке є громіздким, не відповідає сучасним вимогам. Убачається, що це поняття має містити три ключові терміни: «науковий результат», визначення якого міститься в Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «дослідницькі дані» та «метадані», які широко використовуються в проаналізованих вище зарубіжних документах, що визначають та описують концепцію відкритої науки. Тому пропонуємо змінити чинне визначення науково-технічної інформації на таке: *«науково-технічна інформація – наукові результати, дослідницькі дані та/або метадані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді»*. Отже, поняття «науково-технічна інформація» буде родовим щодо наукових результатів, дослідницьких даних та метаданих.

Убачається, що варто також доповнити статтю 1 частиною 2, в якій зазначити, що поняття «науковий результат», «відкритий доступ», «публічне фінансування наукового дослідження» вживаються в цьому Законі в значеннях, наведених у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Варто відзначити, що Закон України «Про науково-технічну інформацію» як нормативний акт, прийнятий ще в 90-х рр. ХХ ст., містить чимало формулювань, застарілих за своїм змістом і стилістикою їх викладення. Тому багато положень цього Закону потребують внесення до них низки змін як редакційного, так і змістового характеру, для приведення їх у відповідність до сучасних реалій. Зокрема, це положення, що стосуються суб'єктів науково-технічної діяльності (ст. 3), права на науково-технічну інформацію (ст. 5), режиму доступу до науково-технічної інформації (ст. 6) та ін. Без внесення

змін до цих статей неможливо забезпечити послідовне впровадження концепції відкритого доступу на рівні національного законодавства.

Для послідовного забезпечення відкритого доступу до науково-технічної інформації слід внести низку змін до статей, що містяться в розділах II, III, IV і V цього Закону, передбачивши детально, в яких саме випадках і в якому обсязі до науково-технічної інформації має бути забезпечений відкритий доступ. Крім цього, Розділ IV слід доповнити статтею 141 під назвою «Особливості доступу до науково-технічної інформації, створеної за замовленням і за рахунок публічного фінансування» такого змісту:

«Виконавці наукових досліджень (творці науково-технічної інформації), які здійснюються на підставі договору і більш ніж на 50 % фінансуються за рахунок публічного фінансування зобов'язані забезпечити відкритий доступ до науково-технічної інформації, отримання якої передбачене таким договором.

Дослідницькі дані та метадані мають бути розміщені у відкритому доступі протягом строків, вказаних у договорі на проведення наукового дослідження, що фінансуються за рахунок публічного фінансування на 50 % і більше. Наукові результати, одержання яких фінансується за рахунок публічного фінансування на 50 % і більше, у вигляді статей та інших рецензованих видань, які первісно не були опубліковані у виданнях з відкритим доступом, мають бути опубліковані у відкритому доступі невідкладно після спливу строку, протягом якого договором з видавцем повторно (вторинна) публікація заборонена або обмежена (строку ембарго). Проте якщо строк ембарго, встановлений договором, перевищує 12 місяців з моменту первинної публікації наукових результатів, наукові результати мають бути опубліковані у відкритому доступі невідкладно після спливу 12 місяців з моменту первинної публікації.

Виконавці наукових досліджень (творці науково-технічної інформації), які здійснюються на підставі договору і більш ніж на 50 % фінансуються за рахунок публічного фінансування, звільняються від обов'язку розміщувати науково-технічну інформацію у відкритому доступі, якщо надання відкритого доступу суперечить вимогам законодавства про захист персональних даних; надання відкритого доступу може порушити права інтелектуальної власності третіх осіб; надання відкритого доступу суперечить інтересам національної безпеки та обороноздатності держави; надання відкритого доступу порушує законні комерційні інтереси, зокрема права та законні інтереси щодо конфіденційної інформації та/або комерційної таємниці.

У разі неможливості забезпечення відкритого доступу безпосередньо до наукових результатів, отриманих у результаті виконання наукових досліджень,

частка публічного фінансування яких становить понад 50 %, виконавці таких досліджень зобов'язані забезпечити доступ до метаданих таких наукових результатів, а також до метаданих наукових результатів, які були зібрані й використані в ході виконання наукового дослідження. Відкритий доступ до таких метаданих має бути забезпечений не пізніше дати отримання науково-технічної інформації за результатами відповідного наукового дослідження.

Науково-технічна інформація, наукові результати та метадані, що їх описують, у будь-якому випадку мають бути розміщені згідно з принципами FAIR.

Розміщення у відкритому доступі здійснюється на умовах відкритих публічних ліцензій (зокрема, ліцензій Creative Commons Attribution (CC BY), що дозволяють вільне безоплатне використання об'єкта будь-якою особою щонайменше для цілей відтворення, розповсюдження, інтерактивного надання доступу та створення похідних творів з обов'язковим зазначенням імені автора та джерела запозичення».

Крім цього, важливо передбачити в Законі України «Про науково-технічну інформацію» механізм довговічного зберігання науково-технічної інформації в надійних електронних базах даних (репозитаріях).

Авторське право та політика відкритої науки: перспективи реформування та адаптації законодавства України

Проблема узгодження авторських прав з цілями відкритої науки є однією з ключових у контексті розвитку сучасної наукової комунікації та поширення знань. Ця проблема набуває особливої актуальності в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та глобалізації наукових досліджень. Традиційна модель наукового публікування, яка базується на передачі авторських прав видавцям, часто створює бар'єри для широкого доступу до наукових результатів, що суперечить принципам відкритої науки.

Оскільки доктрина відкритої науки спрямована на те, щоб зробити наукові дослідження, дані та їх поширення доступними для всіх рівнів зацікавленого суспільства, то реалізація цієї концепції стикається з низкою правових перешкод, пов'язаних з наявною системою авторського права. Зокрема, виникає суперечність між прагненням науковців до поширення своїх результатів та обмеженнями, які накладаються видавцями наукових журналів.

Одним із ключових інструментів, що пропонуються для вирішення цієї проблеми, є використання відкритих публічних ліцензій, таких як ліцензії Creative Commons (CC). Ці ліцензії дозволяють авторам гнучко управляти своїми правами, надаючи користувачам більше свободи у використанні наукових робіт, одночасно зберігаючи авторство та визнання.

В аналітичному звіті Європейської комісії «Майбутнє наукових публікацій та наукової комунікації» також відзначається важливість відкритих ліцензій: «ЄС та національні організації, що фінансують, мають вимагати, щоб усі публікації та інші результати, профінансовані публічним коштом, були у вільному доступі під ліцензією CC BY» [27]. Ця рекомендація відображає загальноєвропейський тренд на підтримку відкритого доступу до результатів досліджень, особливо тих, що фінансуються за рахунок державних коштів.

З огляду на це вдосконалення законодавчої бази в Україні має бути спрямоване на те, щоб зробити публічні відкриті ліцензії стандартом для публікацій та інших результатів досліджень, профінансованих державою, а в перспективі – для всієї наукової продукції. Для реалізації цієї мети пропонується доповнити Розділ IV Закону України «Про науково-технічну інформацію» новою статтею, яка б регулювала особливості доступу до наукових результатів та науково-технічної інформації, створених за рахунок публічного фінансування, й містила такі ключові положення:

- визначення критеріїв досліджень, що мають публічне фінансування, а саме фінансуються повністю або більше ніж на 50 % за рахунок державного бюджету, місцевих бюджетів чи грантів державних установ;
- чіткий перелік наукових результатів, що підлягають обов'язковій публікації у відкритому доступі, який включатиме не лише традиційні форми наукових публікацій (статті, монографії), а й матеріали конференцій, звіти, дисертації, а також первинні дослідницькі дані та метадані;
- конкретні строки розміщення різних видів наукових результатів у відкритому доступі: для наукових статей та інших рецензованих публікацій – не пізніше 6 місяців після первинної публікації для природничих, технічних та медичних наук та не пізніше 12 місяців для гуманітарних і соціальних наук; для монографій – не пізніше 12 місяців після первинної публікації; для інших видів результатів – одразу після їх затвердження або прийняття;
- вимога використання відкритих публічних ліцензій, з рекомендацією застосовувати ліцензію Creative Commons Attribution (CC BY), що дозволить вільне безоплатне використання наукових результатів з обов'язковим зазначенням авторства;
- положення про обов'язок авторів розміщувати копії своїх робіт у відкритому доступі навіть у випадку публікації в журналах, що не є відкритими. При цьому може бути розміщена опублікована версія статті (якщо це дозволено видавцем), прийнята до друку версія рукопису (постпринт) або фінальна авторська версія рукопису;
- вимога щодо включення положень про забезпечення відкритого доступу до результатів досліджень у договори про надання грантів та фінансування досліджень за рахунок бюджетних коштів;

– визначення випадків, коли можливе обмеження відкритого доступу, зокрема, якщо результати досліджень містять інформацію, що може бути об'єктом патентування (відстрочка публікації до 18 місяців), якщо частина результатів містить конфіденційну інформацію або комерційну таємницю.

Відповідні зміни також мають бути внесені в Закон України «Про авторське право і суміжні права» щодо регулювання права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, новою частиною, в якій пропонується виключити з-під дії цієї статті неоригінальні об'єкти, згенеровані в ході наукової чи освітньої діяльності, що фінансується переважно за рахунок публічних коштів [28]. Такі об'єкти мають розміщуватися у відкритому доступі на умовах відкритих публічних ліцензій.

Іншим викликом для правового забезпечення принципів відкритої науки є так званий глибинний аналіз тексту та даних (*Text and Data Mining, TDM*) – процес виявлення та отримання нових знань і відкриттів шляхом автоматизованого аналітичного опрацювання великих обсягів текстів та даних. Ця технологія відкриває безпрецедентні можливості для наукових досліджень, особливо в епоху Big Data, коли обсяги доступної інформації зростають експоненціально. Однак, незважаючи на очевидну цінність TDM для розвитку науки та інновацій, його широке впровадження стикається із серйозними правовими перешкодами, зокрема у сфері авторського права. Основна проблема полягає у суперечності між необхідністю вільного доступу до наукової інформації для її аналізу та наявними обмеженнями авторського права.

Суть цього конфлікту полягає в тому, що для ефективного TDM необхідно мати можливість автоматизовано обробляти та аналізувати величезні масиви наукових публікацій, які зазвичай захищені авторським правом. Це вимагає не лише легального доступу до цих матеріалів, а й дозволу на їх копіювання та обробку, що часто суперечить традиційним нормам авторського права. Ситуація ускладнюється тим, що значна частина наукових публікацій розповсюджується комерційними видавництвами, які обмежують доступ до інформації та забороняють її вільне використання.

Для вирішення цієї проблеми та створення сприятливих умов для розвитку TDM в Україні пропонуються закріпити в Законі України «Про авторське право і суміжні права» визначення поняття «глибинний аналіз тексту і даних (*Text and Data Mining, TDM*)» як будь-якого автоматизованого аналітичного методу, спрямованого на аналіз тексту та даних в електронній формі з метою генерації інформації, що включає, але не обмежується такими елементами, як шаблони, закономірності, тенденції та кореляції.

Також вбачається необхідним доповнення тексту зазначеного Закону статтею 22¹ «Вільне використання творів та інших об'єктів для цілей глибокого аналізу тексту і даних (TDM)», яка б містила:

- дозвіл на відтворення та вилучення інформації з творів для цілей TDM без згоди правовласника й без виплати винагороди для дослідницьких організацій та закладів зі збереження культурної спадщини;
- вимоги щодо зберігання та захисту копій творів, зроблених для TDM;
- право правовласників на застосування розумних заходів для забезпечення захисту та цілісності мереж, баз даних та інших носіїв, у яких розміщені належні їм твори;
- обмеження застосування цих положень у випадках порушення прав автора або необґрунтованої шкоди інтересам правовласників.

Відповідні доповнення мають бути внесені й до Цивільного кодексу України, зокрема, пропонується доповнити Главу 36 новою статтею 444¹, яка б закріплювала право на вільне використання творів для цілей TDM відповідно до умов, визначених спеціальним законом.

Реалізація принципів відкритої науки в Україні стикається з низкою перешкод, серед яких особливе місце займає проблема «сирітських» творів (*orphan works*). Ці твори, автори чи правовласники яких невідомі або недоступні, становлять значну частину культурної та наукової спадщини, але їх використання ускладнене через невизначений правовий статус. Проблема «сирітських» творів набуває особливої гостроти в контексті цифровізації та розвитку відкритої науки. З одного боку, ці твори могли б стати цінним ресурсом для наукових досліджень, освітніх проєктів та культурних ініціатив. З іншого боку, неможливість отримати дозвіл на їх використання створює суттєві юридичні ризики для установ, які прагнуть зробити такі твори доступними для широкої аудиторії.

Чинне законодавство України, зокрема Закон «Про авторське право і суміжні права», містить лише обмежені положення щодо «сирітських» творів (ст. 29), які не забезпечують необхідної гнучкості. Варто відзначити, що Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку набуття та втрати статусу сирітських творів, фонограм, відеограм та зафіксованих у них виконань, умов їх дозволеного використання та ведення реєстру» деталізує процедури набуття та втрати статусу «сирітських» об'єктів, визначає порядок «ретельного пошуку» правовласників, регламентує види дозволеного використання «сирітських» об'єктів, а також запроваджує Реєстр сирітських творів [29].

Однак українське законодавство не забезпечує системного підходу до врегулювання проблеми «сирітських» творів з урахуванням принципів відкритої

науки. Стаття 29 Закону «Про авторське право і суміжні права», попри свою прогресивність, містить низку прогалин та невизначеностей, які перешкоджають повноцінному використанню потенціалу «сирітських» наукових творів. Для вирішення цієї ситуації та створення сприятливих умов для використання «сирітських» творів у контексті відкритої науки доцільно було б доповнити статтю 1 «Визначення термінів» новими поняттями:

– «Ретельний пошук» – добросовісне вжиття заходів щодо ідентифікації суб'єктів авторського права та/або суміжних прав та належного встановлення їх місцезнаходження шляхом звернення до джерел інформації, визначених у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, який проводиться організаціями, зазначеними у статті 29 цього Закону, до початку використання твору, фонограми, відеограми чи зафіксованого у них виконання;

– «Реєстр сирітських творів» визначається як інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, захист, облік, відображення, оброблення відомостей про твори, фонограми, відеограми та зафіксовані у них виконання, визнані сирітськими на території України, а також надання реєстрової інформації, та адмініструється Національним органом інтелектуальної власності (НОІВ) у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 29 зазначеного Закону також потребує нової редакції, яка б містила положення щодо розширення кола організацій, які можуть використовувати «сирітські» твори, включаючи заклади зі збереження культурної спадщини, освітні заклади, дослідницькі організації та організації суспільного мовлення; чітке визначення дозволених способів використання сирітських творів, включаючи відтворення, розповсюдження, публічне сповіщення та інтерактивне надання доступу; визначення цілей дозволеного використання, таких як оцифрування, індексація, каталогізація, збереження, проведення наукових досліджень, освітня діяльність; уточнення процедури набуття статусу сирітського твору, включаючи вимогу проведення «ретельного пошуку» правовласників; створення та ведення єдиного реєстру сирітських творів, доступного через мережу «Інтернет»; регулювання питань втрати статусу сирітського твору та встановлення права на справедливую компенсацію правовласникам за період використання твору протягом періоду, коли він мав статус сирітського.

Одним із ключових принципів політики відкритої науки є забезпечення широкого доступу до результатів наукових досліджень та їх повторного використання. Це має на меті прискорення наукового прогресу, підвищення ефективності досліджень та максимізацію суспільної користі від наукової діяльності. Однак реалізація цього принципу стикається з низкою перешкод,

серед яких особливе місце займають обмеження, пов'язані з авторським правом. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання про можливість вторинної публікації наукових робіт авторами. Право вторинної публікації передбачає можливість для науковців розміщувати свої вже опубліковані в наукових журналах чи збірниках статті у відкритому доступі, наприклад, в інституційних репозитаріях. Це право є критично важливим інструментом для забезпечення відкритого доступу до наукових знань. Проблема полягає в тому, що нині у більшості випадків видавництва вимагають від авторів передачі всіх виключних майнових авторських прав на їхні роботи, що фактично позбавляє науковців можливості вільно розпоряджатися власними науковими працями після їх публікації. Тому важливо законодавчо врегулювати окреме право автора на вторинну публікацію.

Для вирішення цієї проблеми пропонується доповнити статтю 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» двома поняттями:

– «право на вторинну (повторну) публікацію» – невідчужуване право автора наукового твору, створеного в результаті дослідження, що фінансувалося повністю або більше, ніж на 50 % за рахунок державного бюджету, місцевих бюджетів чи грантів державних установ, розмістити у відкритому доступі рецензовану наукову публікацію, що вже була опублікована видавцем, незалежно від передачі виключних майнових прав видавцю чи роботодавцю або будь-яких умов ліцензійного договору з видавцем чи умов інших договорів з видавцем, роботодавцем чи іншими особами.

– «науковий службовий твір» – твір наукового характеру, створений працівником наукової установи, дослідницької організації або закладу освіти у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом).

Для безпосереднього закріплення права на вторинну (повторну) публікацію до тексту зазначеного вище Закону доцільно додати статтю 12¹ «Особливості реалізації права на вторинну публікацію» такого змісту:

«1. Право автора на вторинну публікацію наукового результату у вигляді наукової статті чи іншого рецензованого видання, створеного в результаті дослідження, яке здійснювалося на підставі договору і більше ніж на 50 % фінансувалося за рахунок публічного фінансування, є невідчужуваним та не може бути скасоване або обмежене договором. Будь-які умови договорів, які обмежують чи скасовують право автора на вторинну публікацію наукового результату, є нікчемними.

2. Право на вторинну публікацію реалізується шляхом розміщення автором наукового результату у відкритому доступі. Розміщення у відкритому доступі здійснюється після спливу строку, протягом якого договором з видавцем повторна публікація заборонена або обмежена (строку ембарго). Якщо строк

ембарго, встановлений видавцем, перевищує 12 місяців з моменту первинної публікації наукових результатів, то автор має право на вторинну публікацію після спливу 12 місяців з моменту первинної публікації.

3. Розміщення здійснюється на некомерційних засадах на умовах відкритих публічних ліцензій, що дозволяють вільне безоплатне використання твору будь-якою особою щонайменше для цілей відтворення, розповсюдження, інтерактивного надання доступу та створення похідних творів з обов'язковим зазначенням імені автора та джерела запозичення (зокрема, ліцензія Creative Commons Attribution (CC BY) або інша ліцензія, що відповідає зазначеним вище критеріям)».

Для закріплення правового режиму наукових службових творів також доцільно доповнити Закон України «Про авторське право і суміжні права» статтею 14¹ «Особливості правового режиму наукових службових творів» такого змісту:

«1. Особисті немайнові права на науковий службовий твір належать його автору.

2. Майнові права на науковий службовий твір належать спільно автору та роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором або цивільно-правовою угодою між ними.

3. Автор наукового службового твору має право використовувати створений ним твір для подальших наукових досліджень, зокрема, шляхом переробки чи створення похідних творів, включення до збірників наукових праць, а також для викладацької діяльності без додаткового дозволу роботодавця.

4. Роботодавець має право використовувати науковий службовий твір у межах своєї статутної діяльності, а також надавати дозвіл на його використання третім особам без додаткового дозволу автора за умови додержання особистих немайнових прав автора».

У цілому, запропоновані зміни до законодавства України у сферах відкритого доступу до наукових публікацій, глибокого аналізу тексту та даних, врегулювання «сирітських» творів та права вторинної публікації є комплексним підходом до адаптації українського правового поля до принципів та вимог політики відкритої науки.

Оцінювання наукових досліджень, винагороди і стимули в науковій діяльності

Парадигма відкритої науки передбачає як один зі своїх елементів переосмислення підходу до оцінки наукових досліджень. Недоліки усталеного натеper підходу пов'язують насамперед із перебільшенням ваги журнальних показників, зокрема імпакт-фактору журналу (JIF), в оцінюванні наукових

досліджень. З огляду на це усталений підхід має низку вад, серед яких: вузький фокус (насамперед вимірюють престиж журналів, а не якість окремих результатів досліджень); брак прозорості (журнальні показники не дають уявлення про змістову якість, відтворюваність або суспільний вплив дослідження) та упередженість (журнальні показники можуть спричинити упередження щодо певних типів досліджень).

У зв'язку з цим європейські документи щодо відкритої науки вимагають змін у системі оцінювання якості наукових досліджень. Нову систему подеколи іменують Метрикою наступного покоління (Next Generation Metrics). Рада ЄС у Висновках щодо переходу до системи відкритої науки від 27.05.2016 р. зазначила, що «оцінка наукової якості має ґрунтуватися на самій роботі та бути достатньо широкою, щоб включати оцінку впливу науки на суспільство в цілому, в той час як зараз основна увага приділяється показникам, заснованим на впливовості журналів та на кількості цитувань публікацій» [30].

Основні принципи оцінювання наукових досліджень відповідно до парадигми Відкритої науки визначено у Сан-Франциській декларації про оцінку наукових досліджень (The Declaration on Research Assessment (DORA)). Ці принципи передбачають: відмову від використання журнальних показників як проксі-показника якості окремої статті або дослідника; оцінку дослідження на основі його змісту, а не того, де це дослідження опубліковане; багатовимірність оцінки із використанням різноманітних критеріїв для вимірювання реального впливу дослідження; прозорість та чіткість критеріїв та процесів оцінки досліджень; визнання широкого спектру різноманітних результатів досліджень (а не тільки наукових публікацій), включаючи набори даних, програмне забезпечення, залучення громадськості тощо; підтримку розмаїття в дослідницьких практиках і визнання цінності різних внесків у науковий прогрес; залученість усіх зацікавлених сторін до процесів розробки та впровадження політики і практики оцінювання досліджень; сприяння рівності та інклюзивності з метою забезпечити рівні можливості для всіх дослідників незалежно від статі, раси чи інших особистих характеристик [31].

Окрім наведених вище, до нормативної рамки оцінювання досліджень із урахуванням принципів відкритої науки можна віднести Берлінську декларацію про відкритий доступ до наукових та гуманітарних знань [32]; Рекомендації Ради ЄС 2021/2122 від 26.11.2021 р. щодо Пакту про Дослідження та інновації у Європі [33]; План «S» «Прискорення переходу до повного і негайного Відкритого Доступу до наукових публікацій» [34].

Щодо зазначених документів варто наголосити, що жоден із них не є інструментом твердого права (*hard law*), тобто жоден із них формально не має

обов'язкової сили, утім вони визначають принципові напрямки реформування системи оцінювання наукових досліджень, і в цьому розумінні вони пов'язані із політикою Європейського дослідницького простору.

В Україні питання оцінки наукових досліджень регулюються низкою нормативних актів. У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» встановлено, що з метою визначення ефективності діяльності наукових установ проводиться їх державна атестація (ст. 11). Одним із напрямів, за якими здійснюється оцінювання наукових установ під час атестації, є «якість наукової і науково-технічної діяльності» (п. 3 ч. 2 ст. ст. 11). При цьому якість визначається «на основі експертної оцінки з використанням наукометричних та інших показників, що використовуються в міжнародній системі експертизи» [22].

Порядок проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності визначає процедуру проведення державної атестації наукових (науково-дослідних, науково-технологічних, науково-технічних, науково-практичних) установ, а також закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності (далі – наукові установи/заклади вищої освіти) з метою визначення ефективності діяльності таких установ/закладів [35].

Уявлення про те, на основі яких саме параметрів оцінюється якість наукової діяльності, дає перелік відомостей, які мають міститися в інформаційних матеріалах, що подаються для проведення державної атестації. У цьому переліку до «основних видів діяльності» віднесено: кількість захищених дисертацій; кількість виданих наукових монографій, підручників, навчальних посібників, наукових періодичних видань, зокрема таких, що включені до наукометричних баз; та кількість статей у наукових періодичних виданнях, у тому числі таких, що включені до наукометричних баз [35]. Відповідно до п. 13 Порядку експертне оцінювання ефективності діяльності наукової установи/закладу вищої освіти здійснюється за показниками, що поділяються на групи, з урахуванням рівня цільової орієнтації наукових досліджень і розробок наукової установи/закладу вищої освіти. Показники та форма картки експертного оцінювання ефективності діяльності наукової установи/закладу вищої освіти затверджуються Міністерством освіти і науки України.

Відповідно до п. 5 Порядку державна атестація проводиться відповідно до Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності за окремими науковими

напрямами під час проведення державної атестації (далі – методика). Наразі чинною є Методика, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 17 вересня 2018 р. № 1008 [36]. Однак Міністерством освіти і науки України було розроблено і запропоновано до громадського обговорення Проект нової Методики. Він розроблений відповідно до принципів відкритої науки та обов'язковості урахування впливів досліджень на розвиток світової науки, економіки, обороноздатності та суспільства України [37].

Проект нової Методики запроваджує багатокритеріальне оцінювання дослідницької діяльності й має на меті збалансувати використання числових показників (зокрема, показників публікаційної активності) зі змістовою оцінкою досліджень та їх значення для суспільства й економіки. Використання числових, наукометричних і журнальних показників ураховується в питомих показниках результативності (індикаторах), за якими здійснюється розрахунок класифікаційної оцінки за науковим напрямом. Утім використання кількісних показників може бути визнане відповідальним, оскільки воно збалансоване з урахуванням реального впливу досліджень (якісною оцінкою). Змістове оцінювання якості досліджень забезпечується через експертне оцінювання опису впливів результатів діяльності наукової установи/закладу вищої освіти на розвиток науки, суспільства та економіки.

Як підсумок маємо зазначити, що, характеризуючи відповідність українського законодавства європейським стандартам у сфері відкритої науки і новому підходу до оцінки якості наукових досліджень, слід ураховувати таке. По-перше, переважна більшість європейських документів, присвячених оцінці наукових досліджень, не є документами твердого права. По-друге, закони України мають переважно рамковий характер у тому, що стосується критеріїв оцінювання якості наукових досліджень: на рівні законів визначаються лише загальні принципи такої оцінки, тим часом як конкретні критерії, показники, індикатори та їх питома вага визначаються інституційною практикою (Міністерства освіти і науки, НФДУ і самих наукових установ). Тому зміни до законодавства передбачатимуть відображення у законах загальних принципів оцінювання досліджень у парадигмі відкритої науки, тоді як конкретне втілення кращих практик оцінювання досліджень та стилювання науки реалізується інституційно.

На нормативному рівні видається доцільним закріпити правило (суголосне із принципами Плану S) про те, що наукові публікації, котрі є результатом досліджень, фінансованих за грантові кошти, зокрема через конкурси НФДУ, мають бути опубліковані в журналах відкритого доступу або на платформах відкритого доступу, чи удоступнені через репозитарії відкритого доступу.

Перспективним кроком назустріч утіленню принципів відкритої науки в оцінюванні і стимулюванні наукових досліджень може стати прийняття нової Методики атестації наукових установ, проєкт якої становить виважений баланс між кількісним і змістовим (якісним) оцінюванням наукових досліджень.

Відкритий доступ до дослідницької інфраструктури

Рекомендації ЮНЕСКО щодо Відкритої науки, схвалені 08.09.2021 р., передбачають забезпечення відкритого доступу до дослідницької інфраструктури (далі – ДІ) як невід’ємної складової рамкової концепції Відкритої науки поруч із доступом до наукових знань, наукової комунікації тощо [18].

Під інфраструктурою відкритої науки згадані Рекомендації (п. 9 ч. II) розуміють віртуальну чи фізичну ДІ загального використання (включаючи основне наукове обладнання та набори інструментів; засновані на знаннях ресурси, такі як колекції журналів та платформи відкритого доступу, архіви, відкриті бібліографічні та наукометричні системи; відкрита інфраструктура для обчислень та обробки даних, відкриті лабораторії, цифрові послуги, що дозволяють ідентифікувати наукові об’єкти, керувати даними; відкриті стенди для випробувань інноваційних продуктів; музеї, наукові парки, дослідницькі майстерні тощо. У документі також зазначається, що «об’єкти інфраструктури відкритої науки найчастіше створюються колективними зусиллями спільнот та мають найважливіше значення для її довготривалої сталості, внаслідок чого вони мають функціонувати на некомерційній основі та максимально можливо забезпечувати загальний, постійний та необмежений доступ».

Формування наднаціонального механізму регулювання наукових досліджень та ДІ розпочалося у 1950–1970 рр., коли були створені Європейський дослідницький центр, Агентство «Євроатом», Європейська південна обсерваторія, Європейська організація з молекулярної біології, Європейський науковий фонд, які стали моделями для нових європейських ініціатив. У 1984 р. була прийнята Перша рамкова програма науково-технічного розвитку, яка містила суттєві інфраструктурні складові. У подальшому такі програми приймалися кожні п’ять років, а з 2007 р. їх тривалість продовжилася до 7 років [38].

Визначення поняття дослідницької інфраструктури було надане у статті 2 (6) Рамкової програми Horizon-2020: ***дослідницька інфраструктура*** – це об’єкти, ресурси та послуги, які використовуються дослідницькими спільнотами для проведення досліджень та сприяння інноваціям у своїх галузях. Там, де це доречно, вони можуть використовуватися поза межами досліджень, наприклад, для освіти або надання державних послуг. Вони

включають основне наукове обладнання або набори інструментів; ресурси, засновані на знаннях, такі як колекції, архіви або наукові дані; електронні інфраструктури, такі як системи передачі даних, обчислювальні системи і комунікаційні мережі; і будь-яка інша інфраструктура унікального характеру, необхідна для досягнення досконалості в дослідженнях та інноваціях. Такі інфраструктури можуть бути «локальними», «віртуальними» або «розподіленими».

У 2016 р. Генеральним Директоратом Європейської комісії з досліджень та інновацій була розроблена «Європейська хартія доступу до дослідницьких інфраструктур: принципи та керівництво для доступу та пов'язаних з ними послуг» [39]. Незважаючи на відсутність будь-якого юридично обов'язкового характеру, дослідницьким інфраструктурам рекомендується використовувати ці принципи як орієнтир при оновленні наявних або визначенні нових політик доступу. Крім того, фінансуючим організаціям дослідницьких інфраструктур пропонується просувати положення цієї Хартії. Хартія сприяє доступу до дослідницьких інфраструктур з метою проведення інноваційних досліджень і розробок, вдосконалення відповідних методів і навичок у робочій силі та сприяння співпраці. Крім того, ця Хартія заохочує взаємодію з широким спектром соціальних та економічних заходів, включаючи, у відповідних випадках, бізнес, промисловість та державні послуги, з метою максимізації повернення інвестицій у дослідницькі інфраструктури та стимулювання інновацій, конкурентоспроможності й ефективності з точки зору використання наявних обмежених ресурсів.

З ініціативи Європейської комісії та Генерального Директорату з досліджень та інновацій створено мережу інституцій, функціонування яких спрямоване на сталий розвиток ДІ не лише в межах ЄС, а й в інших країнах світу.

Європейський стратегічний форум дослідницьких інфраструктур створений у 2002 р. як дорадчий орган при Раді Європи, до складу якого входять представники всіх країн ЄС та асоційованих країн (останні – без права ухвального голосу) на рівні державних організацій, відповідальних за науково-технічний розвиток країни. У складі ESFRI працюють робочі групи за окремими напрямками. ESFRI націлений на подолання фрагментарності між національними та регіональними інфраструктурами в різних тематичних галузях та на інтеграцію в глобальну систему. В межах своєї діяльності ESFRI складає та постійно оновлює перелік пріоритетних проєктів щодо нових інфраструктур, формуючи Дорожню мапу розвитку європейських ДІ. Отже, створення та функціонування ДІ в ЄС підпорядковано чіткій логіці та закріплено у відповідних дорожніх мапах.

Після початку повномасштабної агресії РФ проти України ESFRI було розроблено план підтримки української ДІ, та ініційовано низку заходів для залучення українських науковців до роботи в наукових установах країн ЄС. У Звіті «Дослідницькі інфраструктури на допомогу науковій спільноті України», представленому ESFRI у листопаді 2023 р., зазначається, що 53 % загальноєвропейських ДІ розробили плани підтримки українських науковців та залучили їх до співпраці у формі спільних дослідницьких проєктів, надання обладнання у користування на безоплатній основі, організації та проведення спільних наукових заходів тощо [40].

Європейський консорціум дослідницьких інфраструктур (ERIC) – наднаціональна спеціалізована організація, призначена для реалізації інтегрованих дослідницьких інфраструктурних проєктів, Регламент якої затверджено Радою ЄС 25 червня 2009 р. [41]. Необхідність створення нової правової форми була зумовлена низкою факторів, зокрема, відсутністю належної організаційно-правової форми, яка б давала змогу об'єднати зусилля різних акторів, без обов'язкового фінансування з боку ЄС, без надання такій організації статусу органу ЄС чи європейського підприємства. Створення міжнародних організацій вимагає довготривалих перемовин, дипломатичних зусиль, виділення бюджетного фінансування країнами-учасницями, а національні юридичні особи підпорядковані національному законодавству країни, де вони створені, не мають достатньої гнучкості, можуть не задовольняти певних потенційних учасників.

Безумовно, правова природа ERIC викликала жваву дискусію в юридичній літературі, адже, дійсно, запропонована організаційно-правова форма є унікальною. Відповідно до п. 12 Регламенту ERIC «для того, щоб виконувати свої завдання найбільш ефективно, ERIC повинен мати правосуб'єктність і найширшу правоздатність з дня набрання чинності рішенням про його заснування». На ERIC поширюється як законодавство ЄС, так і законодавство країни-члена, або асоційованої країни, де є його місцезнаходження, або будь-якої іншої країни, якщо воно не порушує вимоги законодавства ЄС. На думку багатьох науковців, ERIC є юридичною особою *sui generis*.

ERIC є організацією, яка діє без мети отримання прибутку, але може займатися в обмежених масштабах економічною діяльністю, яка тісно пов'язана з основним завданням щодо створення та експлуатації ДІ. Крім того, ДІ, яка створюється та експлуатується ERIC, має відповідати задоволенню потреб ЄС щодо формування Європейського дослідницького простору і забезпечувати ефективний доступ спільноті європейських дослідників, що складається з дослідників усіх країн-членів та асоційованих держав» (ст. 4 Регламенту ERIC).

Станом на серпень 2024 р., за даними порталу Європейської комісії створено 26 європейських консорціумів ДІ у форматі ERIC. Українські науковці в межах програми підтримки нашої держави в умовах військової агресії долучені до роботи на базі таких консорціумів, як CESSDA ERIC (Consortium of European Social Science Data Archives) – Консорціум архівів даних соціальних наук, CLARIN ERIC (Common Language Resources and Technology Infrastructure) – Спільні мовні ресурси та технологічна інфраструктура, EPOS ERIC (European Plate Observing System) – Європейська система спостережень за плитами тощо. Проте першим консорціумом у форматі ERIC, де Україна матиме повноцінну участь, може стати DANUBIUS-RI (International Center for Advanced Studies on River-SEA System) – Міжнародний центр перспективних досліджень системи ріка-море, остаточне рішення Європейської комісії очікується у жовтні цього року [40].

Європейська хмара відкритої науки – European Open Science Cloud (EOSC) – відкрите, федеративне, міждисциплінарне, віртуальне середовище (платформа) для надання європейським дослідникам, інноваторам, компаніям та громадянам можливості публікувати, знаходити та повторно використовувати дані, інструменти та послуги для досліджень, інновацій та освітніх цілей.

Ця платформа має функціонувати за чітко визначеними правилами, які забезпечують надійний захист публічних інтересів. EOSC забезпечує покровкові зміни комунікації в науковому середовищі та ДІ в напрямі безкоштовного доступу; менеджменту із дотриманням FAIR принципів; перевірене повторне використання дослідницьких даних та інших цифрових об'єктів, створених протягом життєвого циклу досліджень.

Європейська хмара відкритої науки (EOSC) в остаточному підсумку має на меті розробити «Мережу даних і послуг FAIR для науки в Європі», на основі якої можна побудувати широкий спектр послуг із доданою вартістю. Розбудова Європейської інфраструктури даних має стати базою для високопродуктивних обчислень надвисокого рівня та для сервісів EOSC, які вже успішно функціонують в ЄС.

У 2022 р. Генеральним Директоратом з досліджень та інновацій Європейської Комісії було схвалено Стратегічний план досліджень та інновацій (SRIA) Європейської хмари відкритої науки, розрахований на сім років. Ключові проблеми, які мають бути вирішені за цей час, є: переконання вчених, що відкрита наука дозволяє їм проводити кращі та більш винагороджувані дослідження; адаптація публікацій, даних та програмного забезпечення для використання машинами та вченими; об'єднання інфраструктури, щоб

зробити її доступною для вчених, незалежно від кордонів та сфер дослідження [42].

Аналіз правової бази ЄС у сфері дослідницької інфраструктури показує, що вона є досить складною і розгалуженою, водночас створює ефективні правові механізми функціонування ДІ. По-перше, створено дорадчий орган *Європейський стратегічний форум дослідницьких інфраструктур*, основна діяльність якого спрямована на формування стратегічних завдань та загальноєвропейської політики у сфері ДІ; запропоновано нову організаційну форму для реалізації загальноєвропейських дослідницьких проєктів – *Європейський консорціум дослідницьких інфраструктур (ERIC)*; для спрощення і пришвидшення комунікації між європейськими дослідниками, компаніями та громадянами функціонує єдина платформа *Європейська хмара відкритої науки (EOSC)*; міжурядові науково-дослідницькі організації кооперують свої зусилля в межах EIROforum, а найбільш потужні об'єкти європейських ДІ координують діяльність з надання власних послуг у межах Асоціації EFR-AISBL.

Сьогодні Україна є учасницею кількох інфраструктурних проєктів, які реалізуються ЄС та асоційованими країнами, серед яких:

СТА (Cherenkov Telescope Array – Масив телескопів Черенкова) – міжнародний проєкт побудови наступного покоління наземних інструментів для дослідження гамма-випромінювання космічного простору в найширшому діапазоні. Проєкт буде складатися з двох масивів телескопів Черенкова – одного у Північній півкулі з акцентом на вивчення позагалактичних об'єктів, а другого – у Південній півкулі, який має покривати повний діапазон енергій та фокусуватися на галактичних джерелах. Україна в проєкті представлена Астрономічною обсерваторією Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Астрономічною обсерваторією Львівського національного університету імені Івана Франка та Інститутом прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України (м. Львів).

EISCAT (European Uncoherent Scientific Association, Європейська асоціація некогерентного розсіювання) заснована у 1975 р. Скандинавськими країнами для дослідження некогерентного розсіювання в зоні полярного сяйва, керує чотирма дослідницькими установами на північ від Полярного кола і працює над створенням нового типу дослідницького радара EISCAT_3D. Україна є членом EISCAT, де представлена Інститутом Радіоастрономії НАН України (м. Харків), трьома позиціями дослідницького обладнання поблизу м. Харкова та на Українській арктичній станції «Академік Вернадський».

У березні 2024 р. організаціями від 13 країн, серед яких Україна (Одеський державний екологічний університет), було подано заявку до Європейської Комісії про створення DANUBIUS-ERIC, який дозволить своїм членам керувати національними компонентами європейської дослідницької інфраструктури.

Проблеми правового регулювання дослідницької інфраструктури в Україні досліджувалися в роботах багатьох науковців, були розроблені пропозиції щодо удосконалення законодавства з урахуванням європейських та світових стандартів [43; 44]. Поняття «дослідницька інфраструктура» та «державна дослідницька інфраструктура» уперше отримали визначення в Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р., також цим Законом було передбачено правовий статус спеціальних суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, які мають забезпечувати ефективне використання об'єктів ДІ – Центри колективного користування науковим обладнанням (далі – ЦККНО) (ст. 13), національні наукові центри (ст. 14), державні ключові лабораторії (ст. 15) та наукові об'єкти, що становлять національне надбання (ст. 16) [22].

Національний науковий центр (далі – ННЦ) – це найдавніша форма, використовуючи яку наукові установи, університети або їх об'єднання можуть реалізувати найбільш важливі та актуальні для держави напрями розвитку науки і техніки з використанням унікального дослідно-експериментального устаткування. Надання статусу національного наукового центру, порядок його функціонування та отримання пільг регулюються Положенням про національний науковий центр, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 174 від 19.03.1994 р [45]. Статус Національного наукового центру було надано 14 провідним науковим установам України, зокрема Інституту судових експертиз ім. М. С. Бокаріуса (м. Харків), Інституту метрології (м. Харків), Центру радіаційної медицини, гематології та онкології НАН України (м. Київ) та ін. Але, по суті, ННЦ має лише іміджеву складову, він не передбачає окремого фінансування.

Державні ключові лабораторії в тій формі, яка встановлена цим Законом, ще не створювалися. Передбачається, що такі лабораторії можуть бути створені у формі нової юридичної особи або функціонувати на підставі договору про спільну діяльність, укладеному між науковими та/або освітніми установами. Вони створюються за визначеним напрямком на строк від 5 до 7 років. Створено підзаконну нормативну базу для забезпечення функціонування цього типу ДІ, але в умовах війни реалізація цієї ідеї значно ускладнена.

Ще одним важливим елементом ДІ є **науковий об'єкт, що становить національне надбання**, – це унікальний об'єкт, що не піддається відтворенню, втрата або руйнування якого матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства, до наукових об'єктів, що становлять національне надбання, можуть бути віднесені: 1) унікальні об'єкти музейних, архівних фондів, колекції, особливо цінні та рідкісні видання, інші пам'ятки історії та культури; 2) інформаційні фонди; 3) дослідні установки, обладнання, полігони; 4) природні та біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади тощо. Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання, доступний на платформі Дія, містить 137 записів, аналітику та інфографіку, згідно з якою близько 20 % таких наукових об'єктів розташовано на території Харківської області. Нормативною базою внесення наукових об'єктів до реєстру національного надбання є Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 723 від 19.10.2016 р. [46], Порядок ведення Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання, затверджений наказом МОН України № 1233 від 13.11.2018 р. [47]

Найбільш поширеною в Україні організаційно-правовою формою ДІ є **Центри колективного користування науковим обладнанням** (далі – ЦККНО), які утворюються у формі структурного підрозділу наукової установи, закладу вищої освіти або самостійної юридичної особи незалежно від відомчого підпорядкування та форми власності з метою надання доступу до унікального обладнання для проведення наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок вітчизняними та іноземними вченими. ЦККНО, що є юридичними особами державної форми власності, може передаватися у тимчасове безоплатне користування наукове обладнання для надання послуг без права його відчуження. Оскільки ЦККНО створюються на базі наукових установ та ЗВО, мережа розбивається на ЦККНО, які перебувають у сфері управління МОН України і НАН України.

На першому етапі було створено 8 ЦККНО (Наказ МОН України від 02.05.2018 р. «Про створення центрів колективного користування науковим обладнанням» [48]), серед яких: Центр колективного користування науковим обладнанням «Інноваційна геоенергетика», засновник: НТУ «Дніпровська політехніка»; Центр колективного користування науковим обладнанням «Лабораторія матеріалознавства геліоенергетичних, сенсорних та нанoeлектронних систем», засновник: Сумський державний університет; Центр колективного користування науковим обладнанням «Лабораторія мікро-і наносистем, новітніх матеріалів та технологій», засновник: Харківський

національний університет імені В. Н. Каразіна та ін. На сьогодні створено 102 ЦККНО, шість з яких втрачено внаслідок війни.

Україна розвиває електронні ДІ для підтримки наукових досліджень та інновацій. Одним із таких інструментів є Національний репозитарій академічних текстів – загальнонаціональна розподілена електронна база даних, де зберігаються, накопичуються та систематизуються академічні роботи. Репозитарій є державною власністю в особі МОН України, яке визначає його розпорядника та затверджує правила роботи. У липні 2018 р. було затверджено відповідний Регламент [49].

У нашій державі також створено хмарну інфраструктуру НАН України, що функціонує за принципом IaaS (інфраструктура як сервіс), яка дозволяє ефективно використовувати обчислювальні ресурси за моделлю «надання ресурсів на вимогу».

З 2022 р. з ініціативи МОН України створюється Національна електронна науково-інформаційна система (URIS), яку розробляє Державна науково-технічна бібліотека України. Відповідно до затвердженого положення, URIS збирає, формує, зберігає та верифікує дані.

Законодавство України щодо ДІ, що розроблялося з 1994 р. і триває дотепер, не відзначається термінологічною єдністю, деякі з нормативних актів спрямовані лише на підтримку іміджу наукових та освітніх закладів, жодним чином не впливаючи на напрями їх діяльності чи фінансову підтримку. Потреба у критичному переосмисленні та оновленні нормативної бази ДІ України широко обговорюється в академічному і експертному середовищі (див. список літератури в кінці розділу). У межах проєкту «Наука в небезпеці» групою авторів був підготовлений аналітичний документ, де робиться висновок про застарілість та низьку ефективність наявної організаційної системи управління ДІ і містяться рекомендації щодо відновлення та модернізації дослідницької інфраструктури України [1].

Кабінетом Міністрів України, відповідно до планів законопроектної роботи, було подано проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених» (реєстр. № 10218 від 06.11.2023 р.) [26], метою якого є «створення умов та правил забезпечення діяльності різних суб’єктів дослідницької інфраструктури та сприяння їх об’єднанню, з метою оптимального використання основних фондів (у тому числі об’єктів дослідницької інфраструктури), оборотних засобів та фінансових активів для проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, надання

науково-технічних послуг, проведення наукової і науково-технічної експертизи, підготовки кадрів» (п. 1 пояснювальної записки).

Законопроектом пропонується: 1) оновити термінологію, запровадивши нові поняття «відкритий доступ до дослідницької інфраструктури», «відкрита наука», «дослідницькі дані» та ін.; 2) надати у новій редакції перелік суб'єктів та об'єктів ДІ; 3) утворити Реєстр ДІ.

На нашу думку, прийняття вищезгаданого законопроекту матиме позитивний вплив на правове регулювання ДІ, водночас він потребує доповнення та значного редагування. З огляду на законодавство ЄС та досвід окремих країн-членів, насамперед потребують вдосконалення процедури державного управління та координації ДІ, а також створення ефективних правових механізмів державно-приватного партнерства у цій сфері, які б заохочували залучення приватного капіталу до фінансування ДІ. Вкрай необхідним також є впровадження і спеціального правового регулювання задля забезпечення стійкості ДІ в умовах воєнного стану, зокрема визначення алгоритму збереження (евакуації) наукоємного обладнання суб'єктів ДІ у випадку непередбачуваних обставин.

Академічна доброчесність у контексті політики відкритої науки

Однією зі складових концепції відкритої науки вважається дослідницька доброчесність. Питання академічної/дослідницької доброчесності є комплексним та охоплюють низку вимог, які висуваються до процесу написання робіт, їх використання та розповсюдження. Концепти відкритої науки та дослідницької доброчесності є взаємопов'язаними, проте мають різне спрямування. Концепт відкритої науки фокусується на дисемінації досліджень та вільному доступі до даних, водночас питання академічної та дослідницької доброчесності є більш широкими. Зважаючи на зазначене, найбільш релевантними у світлі концепції відкритої науки є ті вимоги академічної доброчесності, які стосуються публікації досліджень та їх поширення.

У багатьох країнах правила академічної/дослідницької доброчесності регулюються кодексами доброчесності. Так, одним із таких кодексів є Європейський кодекс поведінки щодо доброчесності досліджень Європейської федерації академій природничих і гуманітарних наук, де п. 2.7 «Публікація, поширення та авторство» містить такі вимоги:

– автори офіційно погоджуються з послідовністю авторства, визнаючи, що саме авторство ґрунтується на: 1) значному внеску в розробку дизайну дослідження, збір відповідних даних, їх аналіз та/або інтерпретацію; 2) підготовці та/або критичному перегляді публікації; 3) затвердженні остаточного

варіанта публікації; 4) згоді нести відповідальність за зміст публікації, якщо інше не зазначено в публікації;

– автори включають «Заяву про внесок автора» в остаточну публікацію, де це можливо, щоб описати обов'язки та внесок кожного автора;

– автори визнають важливу роботу і внесок тих, хто не відповідає критеріям авторства, включаючи співавторів, асистентів і спонсорів, які зробили можливим проведення дослідження;

– автори повідомляють про будь-які фінансові та нефінансові конфлікти інтересів, а також про джерела підтримки дослідження або публікації;

– автори та видавці оперативно публікують виправлення або відкликають публікації, якщо це необхідно, процес відкликання є чітким, а причини вказані, і авторам зараховуються заслуги за публікацію виправлень після публікації;

– автори, дослідницькі установи, видавці, спонсори та дослідницька спільнота визнають, що негативні результати можуть бути настільки ж важливими для публікації та поширення, як і позитивні;

– автори є точними і чесними у спілкуванні з колегами, політиками і суспільством у цілому;

– автори є прозорими у своїй комунікації, інформуванні та залученні громадськості щодо припущень і цінностей, які вплинули на їх дослідження, а також щодо надійності доказів, включаючи невизначеності та прогалини в знаннях, що залишилися;

– автори дотримуються тих самих критеріїв, що й описані вище, незалежно від того, чи публікуються вони в передплаченому журналі, журналі з відкритим доступом або в будь-якій іншій формі публікації, в тому числі на серверах препринтів.

Питання академічної доброчесності визначене багатьма законодавчими актами у сфері науки та освіти, проте наразі системне та комплексне регулювання питання академічної доброчесності на рівні єдиного законодавчого акта відсутнє, тому в цьому напрямку проводиться активна законопроектна діяльність. Так, 6 червня 2024 р. Верховною Радою України у першому читанні було прийнято за основу Проект Закону України «Про академічну доброчесність» (реєстр. № 10392 від 08.01.2024 р.), що нині готується до другого читання [50]. Зазначений законопроект спрямований на розбудову культури академічної доброчесності в Україні, визначає особливості дотримання вимог академічної доброчесності у педагогічній, науково-педагогічній, викладацькій, науковій діяльності, а також правила академічної доброчесності у навчальній діяльності здобувачів освіти, при створенні та оприлюдненні академічних творів, правила академічної доброчесності під час оцінювання, в експертній діяльності та під

час організації та проведення конкурсів, визначає систему забезпечення академічної доброчесності, а також пропонує відповідальність за порушення академічної доброчесності шляхом введення конкретних санкцій за окремі діяння.

У цілому законопроект відповідає вимогам, які висуваються до дослідницької доброчесності як однієї зі складових концепції відкритої науки та кращим практикам кодексів доброчесності наукових досліджень. Виходячи із визначень понять «академічна доброчесність» та «академічний твір» (пп. 1, 3 ч. 1 ст. 1 Законопроекту), а також сферу дії закону (ст. 2 Законопроекту) поняття дослідницької доброчесності охоплюється поняттям академічної доброчесності в межах цього Законопроекту. Водночас варто звернути увагу, що відповідно до ч. 2 ст. 2 зазначений закон не поширюватиметься на відносини щодо набуття, здійснення та захисту особистих немайнових та майнових авторських та/або суміжних прав.

Окрема стаття у межах цього Законопроекту присвячена академічній доброчесності у науковій діяльності. Так, відповідно до ст. 6 Законопроекту:

«1. Вчені зобов'язані: дотримуватися цінностей, принципів і правил академічної доброчесності; надавати правдиву інформацію про вихідні дані, методи, порядок проведення і результати власних досліджень, джерела використаної інформації, власну діяльність; базувати висновки і рекомендації за результатами досліджень на належних доказах і фактах; чітко виокремлювати та відмежовувати власні результати наукової діяльності від результатів наукової діяльності інших осіб; бути відповідальними під час оприлюднення результатів дослідження за їхню достовірність і можливий вплив на суспільство; забезпечувати прозорість наукового дослідження після його оприлюднення і довіру до його результатів шляхом надання доступу до первинних даних дослідження, інформації про методи дослідження, використані інструменти, матеріали, інші обставини, що могли вплинути на результати дослідження, крім інформації з обмеженим доступом і персональних даних; при оприлюдненні результатів досліджень надавати інформацію про джерела фінансування дослідження та пов'язані з цим конфлікти інтересів (у разі їх наявності); дотримуватися законодавства у сфері інтелектуальної власності.

2. Підготовка до проведення дослідження, його виконання, інтерпретація отриманих даних, рецензування, інформування про його результати мають здійснюватися у спосіб, що забезпечує належну якість дослідження та довіру до його результатів».

За умови прийняття зазначеного Законопроекту питання академічної доброчесності будуть врегульовані системно і дія цього закону поширюватиметься на наукову та науково-технічну діяльність у цілому. Водночас у контексті розробки змін до Закону України «Про науково-технічну інформацію» вва-

жаємо за доцільне закріпити дотримання правил академічної доброчесності як принцип, що відповідатиме загальній парадигмі запропонованих у інших підрозділах змін до законодавства.

Висновки

Підсумовуючи, слід зазначити, що політика відкритої науки охоплює численні компоненти, серед яких відкритий доступ до наукових публікацій, дослідницьких даних та метаданих, а також відкритий доступ до дослідницької інфраструктури. Успішне впровадження цих елементів неможливе без створення сучасного механізму захисту авторських прав, забезпечення якісної оцінки праці науковців та дотримання ними норм академічної доброчесності. Політика відкритої науки нині є одним із ключових напрямів розвитку Європейського Союзу, орієнтованим на підвищення ефективності та доступності наукових результатів як для громадськості, так і для наукової спільноти в усьому світі. Проте адаптація цих принципів у законодавстві України стикається з низкою правових, організаційних та етичних викликів, що потребує адаптації європейського досвіду до специфіки української правової системи.

Результати дослідження свідчать про необхідність доповнення національного законодавства України такими поняттями, як «відкрита наука», «відкритий доступ до науково-технічної інформації», «публічне фінансування наукових досліджень», «репозитарій», «довірений репозитарій», «дослідницькі дані» та «відкритий доступ до дослідницької інфраструктури». Особливо важливо здійснити комплексний підхід до адаптації авторського права України до принципів відкритої науки шляхом впровадження відкритих ліцензій, врегулювання відносин щодо глибинного аналізу тексту та даних, а також унормування питань, пов'язаних із «сирітськими» творами та правом вторинної публікації. Важливим кроком на шляху до імплементції принципів відкритої науки в систему оцінювання та стимулювання наукових досліджень має стати прийняття нової Методики атестації наукових установ, що забезпечує збалансований підхід між кількісним і якісним оцінюванням наукових досягнень.

Окрему увагу слід приділити питанням академічної та дослідницької доброчесності, яка є фундаментальною складовою відкритої науки. Запровадження на законодавчому рівні механізмів контролю та відповідальності за порушення принципів доброчесності є необхідною умовою для забезпечення довіри до наукових результатів та підвищення репутації української науки у світовій спільноті. Успішне впровадження цих заходів стане важливим кроком до інтеграції України у глобальний науковий простір та сприятиме сталому розвитку науки в Україні.

Список використаних джерел

- [1] Дослідницька інфраструктура в умовах повоєнного відновлення: від порятунку до зростання : біла книга. Проект «Наука в безпеці». Київ, 2024. 53 с. URL: <https://scienceatrisk.org/uk/whitepaper/doslidnytska-infrastruktura-v-umovakh-povoiennoho-vidnovlennia-vid-poriatunku-do-zrostanania> (дата звернення: 24.10.2024).
- [2] Відкрита наука для української системи вищої освіти. *National Erasmus+Office in Ukraine*. URL: <https://lpnu.ua/en/open4ua> (дата звернення: 24.10.2024).
- [3] Solla Price D. J. *Little Science, Big Science*. New York : Columbia University Press, 1963. 117 p.
- [4] Merton Robert K. *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*. University of Chicago Press, 1973. 636 p.
- [5] Suber P. *Open Access*. MIT Press, Cambridge, 2012. 255 p. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9286.001.0001>.
- [6] Carroll M. W. Creative Commons and the openness of open access. *The New England Journal of Medicine*. 2013. Vol. 368. No. 9. P. 789–791. <https://doi.org/10.1056/NEJMp1300040>.
- [7] Lipton V. *Legal Issues Arising in Open Scientific Data*. IntechOpen, 2020. 230 p. <http://doi.org/10.5772/intechopen.91713>.
- [8] Guédon J.-C. *In Oldenburg's Long Shadow: Librarians, Research Scientists, Publishers and the Control of Scientific Publishing*. United States of America, 2001. 70 p. URL: <https://coillink.org/20.500.12592/jf9k5k> (last accessed: 24.10.2024).
- [9] Uhlig Paul F. The emerging role of open repositories for scientific literature as a fundamental component of the public research infrastructure. In: *Open Access: Open Problems*. Polimetrica Publisher, 2006. P. 59–103.
- [10] Stodden V., Seiler J., Ma Z. An empirical analysis of journal policy effectiveness for computational reproducibility. *PNAS*. 2018. Vol. 115. No. 11. P. 2584–2589. <https://doi.org/10.1073/pnas.1708290115>.
- [11] Burgos D. (Ed.). *Radical Solutions and Open Science : An Open Approach to Boost Higher Education*. Springer, 2020. 199 p. https://doi.org/10.1007/978-981-15-4276-3_2.
- [12] Капіца Ю. М., Шахбазян К. С. Відкрита наука та інтелектуальна власність. *Інформація і право*. 2023. № 2 (45). С. 73–87. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.2\(45\).282324](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.2(45).282324).
- [13] Орлюк О. Політика відкритої науки в Європейському Союзі як глобальний орієнтир для України: правовий вимір. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. Вип. 6. С. 158–172. <https://doi.org/10.33731/62021.249468>.
- [14] Носенко Ю. Г., Сухіх А. Відкрита наука в контексті побудови суспільства знань і цифрових перетворень європейського простору. *Фізико-математична освіта*. 2020. № 4 (26). С. 85–92. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-026-4-015>.
- [15] Василенко А. Ю. Формування та реалізація державної політики відкритої науки в країнах ЄС (на прикладі Королівства Нідерландів). *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2019. № 4. С. 56–62.
- [16] Dahle, S., & Berezko, O. (2024). Recommendations for the Open Science and Research Assessment reforms in Ukraine (1.1.5). *Zenodo*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11203590>.
- [17] Ndegwa H., Kuchma I. Repositories transforming scholarly communication: an Insights special collection. *Insights: The UKSG Journal*. 2024. No. 37 (1). <https://doi.org/10.1629/uksg.665>.

- [18] UNESCO Recommendation on Open Science. France : UNESCO, 2021. 34 p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5741832>.
- [19] Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information (recast) *OJ L*. 172, 26.06.2019. No. 172. P. 56–83. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/1024/oj> (last accessed: 24.10.2024).
- [20] Угода між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, з іншої сторони, про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021–2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» від 12.10.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-21#n2 (дата звернення 24.10.2024).
- [21] Про затвердження національного плану щодо відкритої науки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 р. № 892-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
- [22] Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13.12.1991 р. № 1977-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-12#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
- [23] Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25.06.1993 р. № 3322-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
- [24] Положення про Національний репозитарій академічних текстів : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 р. № 541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
- [25] Про затвердження положення про Національну електронну науково-інформаційну систему : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 р. № 1067. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
- [26] Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених : проект Закону України від 06.11.2023 р. № 10218. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/ji10226a?an=8> (дата звернення: 24.10.2024).
- [27] European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. Future of scholarly publishing and scholarly communication: stakeholder responses. 2019. URL: <http://data.europa.eu/88u/dataset/future-of-scholarly-publishing-and-scholarly-communication-stakeholder-responses> (дата звернення: 24.10.2024).
- [28] Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
- [29] Про затвердження Порядку набуття та втрати статусу сирітських творів, фонограм, відеограм та зафіксованих у них виконань, умови їх дозволеного використання та ведення реєстру : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 р. № 1312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1312-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
- [30] Council of the European Union. The transition towards an Open Science system. Council conclusions (adopted on May 27, 2016). URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9526-2016-INIT/en/pdf> (last accessed: 24.10.2024).

- [31] San Francisco Declaration on Research Assessment. *DORA*. URL: <https://sfdora.org/read/> (дата звернення: 24.10.2024).
- [32] Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. 22 October 2003. URL: <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration> (last accessed: 24.10.2024).
- [33] Council recommendation (EU) 2021/2122 of 26 November 2021 on a Pact for Research and Innovation in Europe. *OJ: JOL_2021_431_R_0001*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H2122> (last accessed: 24.10.2024).
- [34] Plan S. Accelerating the transition to full and immediate Open Access to scientific publications. 2018. *coalition S*. URL: https://www.coalition-s.org/plan_s_principles/ (last accessed: 24.10.2024).
- [35] Про затвердження порядку проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 р. № 540. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.10.2024).
- [36] Деякі питання державної атестації наукових установ : наказ Міністерства освіти і науки України від 17.09.2018 р. № 1008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1504-18#n19> (дата звернення 24.10.2024).
- [37] МОН пропонує для громадського обговорення проект наказу «Про державну атестацію наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності». 18.04.2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-proponue-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-nakazu-pro-derzhavnu-atestatsiyu-naukovikh-ustanov-ta-zakladiv-vishchoi-osvitiv-chastini-provadhennyami-nimi-naukovoi-naukovo-tekhnichnoi-diya> (дата звернення: 24.10.2024).
- [38] Council resolution of 25 July 1983 on framework programmes for Community research, development and demonstration activities and a first framework programme 1984 to 1987. *OJ C*. 208, 04.08.1983. P. 1–4. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31983Y0804\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31983Y0804(01)) (last accessed: 24.10.2024).
- [39] European Commission: Directorate-General for Research and Innovation. *European charter of access for research infrastructures – Principles and guidelines for access and related services*. Publications Office, 2015. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/524573> (last accessed: 24.10.2024).
- [40] Plaskan J., Brečko B., & Kolar J. ESFRI Report on the Support of Research Infrastructures to the Ukrainian Research Community. 2023. *Zenodo*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10201620>.
- [41] European Commission: Directorate-General for Research and Innovation, ERIC practical guidelines – Legal framework for a European Research Infrastructure Consortium. Publications Office, 2015. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/72348>.
- [42] European Commission: Directorate-General for Research and Innovation. *Strategic Research and Innovation Agenda (SRIA) of the European Open Science Cloud (EOSC)*. Publications Office of the European Union, 2022. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/935288>.
- [43] Правове забезпечення науково-дослідницької інфраструктури в Україні (теоретико-правовий аспект) : монографія / Н. М. Вапнярчук, А. П. Гетьман О. С. Голо-

- ващенко та ін. ; за ред. А. М. Любич та І. В. Огієнко. Харків : НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2022. 176 с.
- [44] Свістунов С. Я., Перконос П. І., Суботін С. В., Твердохліб Є. М., Резніченко В. А. Особливості формування інфраструктури відкритої науки в Україні. *Проблеми програмування*. 2022. № 3-4. С. 335–348. <https://doi.org/10.15407/pp2022.03-04.335>.
- [45] Про затверджено положення про національний науковий центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.1994 р. № 174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
- [46] Про затвердження Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 р. № 723. URL: <https://zakon-pro.ligazakon.net/document/KP160723?an=9&land=UA&context=UA> (дата звернення: 24.10.2024).
- [47] Порядок ведення Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання : наказ Міністерства освіти і науки України від 13.11.2018 р. № 1233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-19#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
- [48] Про створення центрів колективного користування науковим обладнанням : наказ Міністерства освіти і науки України від 02.05.2018 р. № 444. URL: <https://zakon-pro.ligazakon.net/document/MUS30133?bl=T150848-219&land=UA&context=UA&an=1> (дата звернення 24.10.2024).
- [49] Про затвердження Регламенту роботи Національного репозитарію академічних текстів : наказ Міністерства освіти і науки України від 04.07.2018 р. № 707. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0858-18#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
- [50] Про академічну доброчесність : проект Закону України від 08.01.2024 р. № 10392. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji10516a?an=2> (дата звернення: 24.10.2024).

References

- [1] *Research infrastructure in the conditions of post-war recovery: from rescue to growth: white paper*. (2024). Project "Science in danger". Kyiv. Retrieved from <https://scienceatrisk.org/uk/whitepaper/doslidnytska-infrastruktura-v-umovakh-povoiennoho-vidnovlennia-vid-poriatunku-do-zrostanja>.
- [2] Open science for the Ukrainian higher education system. *National Erasmus+Office in Ukraine*. Retrieved from <https://lpnu.ua/en/open4ua>.
- [3] Solla Price, D.J. (1963). *Little Science. Big Science*. New York: Columbia University Press.
- [4] Merton, Robert K. (1973). *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*. University of Chicago Press.
- [5] Suber, P. (2012). *Open Access*. MIT Press, Cambridge. Retrieved from <https://doi.org/10.7551/mitpress/9286.001.0001>.
- [6] Carroll, M.W. (2013). Creative Commons and the openness of open access. *The New England Journal of Medicine*, 368(9), 789-791. <https://doi.org/10.1056/NEJMp1300040>.
- [7] Lipton, V. (2020). Legal Issues Arising in Open Scientific Data. *IntechOpen*. <http://doi.org/10.5772/intechopen.91713>.

- [8] Guédon, J.-C. (2001). *In Oldenburg's Long Shadow: Librarians, Research Scientists, Publishers and the Control of Scientific Publishing*. United States of America. Retrieved from <https://coillink.org/20.500.12592/jf9k5k>.
- [9] Uhler, Paul F. (2006). The emerging role of open repositories for scientific literature as a fundamental component of the public research infrastructure. In: *Open Access: Open Problems* (pp. 59-103). Polimetrica Publisher.
- [10] Stodden, V., Seiler, J., & Ma, Z. (2018). An empirical analysis of journal policy effectiveness for computational reproducibility. *PNAS*, 115(11), 2584-2589. <https://doi.org/10.1073/pnas.1708290115>.
- [11] Burgos, D. (Ed.). (2020). *Radical Solutions and Open Science: An Open Approach to Boost Higher Education*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-15-4276-3_2.
- [12] Kapitsa, Yu.M., & Shahbazyan, K.S. (2023). Open science and intellectual property. *Information and Law*, 2(45), 73-87. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.2\(45\).282324](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.2(45).282324).
- [13] Orliuk, O. (2021). The policy of open science in the European Union as a global reference point for Ukraine: legal dimension. *Theory and Practice of Intellectual Property*, 6, 158-172. <https://doi.org/10.33731/62021.249468>.
- [14] Nosenko, Yu.H., & Sukhikh, A. (2020). Open science in the context of building a knowledge society and digital transformations of the European space. *Physical and Mathematical Education*, 4(26), 85-92. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-026-4-015>.
- [15] Vasylenko, A.Yu. (2019). Formation and implementation of the state policy of open science in EU countries (on the example of the Kingdom of the Netherlands). *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 4, 56-62.
- [16] Dahle, S., & Berezko, O. (2024). *Recommendations for the Open Science and Research Assessment reforms in Ukraine (1.1.5)*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11203590>.
- [17] Ndegwa, H., & Kuchma, I. (2024). Repositories transforming scholarly communication: an Insights special collection. *Insights: The UKSG Journal*, 37(1). <https://doi.org/10.1629/uksg.665>.
- [18] *UNESCO Recommendation on Open Science. France: UNESCO*. (2021). <https://doi.org/10.5281/zenodo.5741832>.
- [19] Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information (recast). (June 26, 2019). *OJ*, 172, 56-83. Retrieved from <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/1024/oj>.
- [20] Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union and the European Atomic Energy Community, on the other, on Ukraine's participation in the Horizon Europe Research and Innovation Framework Program and the Research and Training Program of the European Atomic Energy Community (2021–2025), complementary to the Horizon Europe Research and Innovation Framework Program. (October 12, 2021). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-21#n2.
- [21] Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 892 "On the approval of the National Plan for Open Science". (October 8, 2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text>.

- [22] Law of Ukraine No. 1977-XII "On scientific and scientific-technical activity". (December 13, 1991). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-12#Text>.
- [23] Law of Ukraine No. 3322-XII "On scientific and technical information". (June 25, 1993). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>.
- [24] Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 541 "On the approval of the provision on the National Repository of Academic Texts". (July 19, 2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2017-%D0%BF#Text>.
- [25] Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1067 "On the approval of the provisions on the National Electronic Scientific Information System". (September 27, 2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-2022-%D0%BF#Text>.
- [26] Draft Law of Ukraine No. 10218. "On Amendments to the Law of Ukraine "On Scientific and Scientific-Technical Activity" on Issues of Research Infrastructure and Support of Young Scientists". (November 6, 2023). Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/view/ji10226a?an=8>.
- [27] *European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. Future of scholarly publishing and scholarly communication: stakeholder responses.* (2019). Retrieved from <http://data.europa.eu/88u/dataset/future-of-scholarly-publishing-and-scholarly-communication-stakeholder-responses>.
- [28] Law of Ukraine No. 2811-IX "On copyright and related rights". (December 1, 2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.
- [29] Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1312 "On approval of the procedure for acquiring and losing the status of orphan works, phonograms, videograms and performances recorded in them, the conditions of their permitted use and keeping the register". (December 15, 2023). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1312-2023-%D0%BF#Text>.
- [30] Council of the European Union. The transition towards an Open Science system. Council conclusions (adopted on May 27, 2016). Retrieved from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9526-2016-INIT/en/pdf>.
- [31] San Francisco Declaration on Research Assessment. *DORA* Retrieved from <https://sdfora.org/read/>.
- [32] Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. (October 22, 2003). Retrieved from <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>.
- [33] Council recommendation (EU) 2021/2122 of 26 November 2021 on a Pact for Research and Innovation in Europe. *OJ: JOL_2021_431_R_0001*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H2122>.
- [34] Plan S. Accelerating the transition to full and immediate Open Access to scientific publications. 2018. *cOAlition S*. Retrieved from https://www.coalition-s.org/plan_s_principles/.
- [35] Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 540 "On approval of the procedure for conducting state certification of scientific institutions and institutions of higher education in the part of conducting scientific (scientific and technical) activities by such institutions". (July 19, 2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-%D0%BF#Text>.

- [36] Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1008 "Some issues of state certification of scientific institutions". (September 17, 2018). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show /z1504-18#n19>.
- [37] The Ministry of Education and Science proposes for public discussion the Draft order "On state certification of scientific institutions and institutions of higher education in terms of their scientific (scientific and technical) activities". (Published on April 18, 2024). Retrieved from <https://mon.gov.ua/news/mon-proponue-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-nakazu-pro-derzhavnu-at-estatsiyu-naukovikh-ustanov-ta-zakladiv-vishchoi-osvitiv-chastini-provadhennya-nimi-naukovoi-naukovo-tekhnichnoi-diya>.
- [38] Council resolution of 25 July 1983 on framework programs for Community research, development and demonstration activities and a first framework program 1984 to 1987. *QJ C 208*, 1-4. (August 4, 1983). Retrieved from [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31983Y0804\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31983Y0804(01)).
- [39] European Commission: Directorate-General for Research and Innovation. (2015). *European charter of access for research infrastructures – Principles and guidelines for access and related services*. Publications Office. Retrieved from <https://data.europa.eu/doi/10.2777/ 524573>.
- [40] Plaskan, J., Brečko, B., & Kolar, J. (2023). *ESFRI Report on the Support of Research Infrastructures to the Ukrainian Research Community*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10201620>.
- [41] European Commission: Directorate-General for Research and Innovation. (2015). *ERIC practical guidelines – Legal framework for a European Research Infrastructure Consortium*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/72348>.
- [42] European Commission: Directorate-General for Research and Innovation. (2022). *Strategic Research and Innovation Agenda (SRIA) of the European Open Science Cloud (EOSC)*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/935288>.
- [43] Vapnyarchuk, N.M., Getman A.P., & Holovashchenko O.S., et al. (2022). *Legal security of the scientific and research infrastructure in Ukraine (theoretical and legal aspect)*. A. Liubchych, I. Ogienko (Eds.). Kharkiv: Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of National Academy of Legal Sciences of Ukraine. Retrieved from https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/monografiya_2022.pdf.
- [44] Svistunov, S.Ya., Perkonos, P.I., Subotin, S.V., Tverdokhlib, Ye.M., & Reznichenko, V.A. (2022). Peculiarity of the organization of the infrastructure of open science in Ukraine. *Programming problems*, 3-4, 335-348. <https://doi.org/10.15407/pp2022.03-04.335>.
- [45] Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 174 "On the approval of the regulations on the national scientific center". (March 19, 1994). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-94-%D0%BF#Text>.
- [46] Resolution of the Cabinet of Ministers No. 723 "On approval of the Regulation on the procedure for determining scientific objects that constitute national heritage and recognizing certain resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine as invalid". (October 19, 2016). Retrieved from <https://zakon-pro.ligazakon.net/document/KP160723?an=9&land=UA&context=UA>.

- [47] Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1233 "On the approval of the procedure for maintaining the State Register of scientific objects that are national property". (November 13, 2018). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-19#Text>.
- [48] Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 444 "On the creation of centers for the collective use of scientific equipment". (May 2, 2018). Retrieved from <https://zakon-pro.ligazakon.net/document/MUS30133?bl=T150848-219&land=UA&context=UA&an=1>.
- [49] Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 707 "On the approval of the regulations of the National Repository of Academic Texts". (July 4, 2018). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0858-18#Text>.
- [50] Draft Law of Ukraine No. 10392 "On Academic Integrity". (January 8, 2024). Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/ji10516a?an=2>.

Дмитро Валентинович Лученко

доктор юридичних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна
e-mail: d.v.luchenko@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-8666-2245

Тетяна Андріївна Цувіна

докторка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри цивільного судочинства, арбітражу
та міжнародного приватного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна
e-mail: t.a.tsuvina@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-5351-1475

Богдан Петрович Карнаух

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна
e-mail: b.p.karnaukh@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0003-1968-3051

Наталія Юліївна Філатова-Білоус

кандидатка юридичних наук доцентка,
доцентка кафедри цивільного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна
e-mail: n.yu.filatova@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0003-4243-3990

Андрій Миколайович Євков

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри цивільно-правової політики,
права інтелектуальної власності та інновацій
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна
e-mail: a.m.yevkov@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-9678-6591

Інеса Анатоліївна Шуміло

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного судочинства, арбітражу
та міжнародного приватного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна
e-mail: i.a.shumilo@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-2123-7272

Dmytro V. Luchenko

Doctor of Law, Professor,
Vice-rector for Research
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77, Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: d.v.luchenko@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-8666-2245

Tetiana A. Tsuvina

Doctor of Law, Associate Professor,
Head of the Department of Civil Procedure, Arbitration and Private International Law
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77, Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: t.a.tsuvina@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-5351-1475

Bohdan P. Karnaukh

Ph.D. in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Civil Law
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77, Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: b.p.karnaukh@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0003-1968-3051

Nataliia Yu. Filatova-Belous

Ph.D. in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Civil Law
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77, Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: n.yu.filatova@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0003-4243-3990

Andrii M. Yevkov

Ph.D. in Law,
Senior Lecturer at the Department of Civil Law Policy,
Intellectual Property Law and Innovation
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77, Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: a.m.yevkov@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-9678-6591

Inesa A. Shumilo

Ph.D. in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Civil Procedure,
Arbitration and Private International Law
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77, Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: i.a.shumilo@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-2123-7272

Рекомендоване цитування: Лученко Д. В., Цувіна Т. А., Карнаух Б. П., Філатова-Білоус Н. Ю., Євков А. М., Шуміло І. А. Імплементация принципів відкритої науки в законодавство України: європейський досвід та національні особливості. *Проблеми законності*. 2024. Спецвипуск. С. 15–60. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.166.315471>.

Suggested Citation: Luchenko, D.V., Tsvivina, T.A., Karnaukh, B.P., Filatova-Belous, N.Yu., Yevkov, A.M., & Shumilo, I.A. (2024). Implementing Open Science Principles in Ukrainian Legislation: European Experiences and National Specificities. *Problems of Legality, Special Issue*, 15-60. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.166.315471>.

Статтю подано / Submitted: 21.09.2024
Доопрацьовано / Revised: 23.10.2024
Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2024
Опубліковано / Published: 18.11.2024